

По той бік раю

Автор:

Френсіс Фіцджеральд

По той бік раю

Френсис Скотт Кэй Фицджеральд

Френсіс Скотт Фіцджеральд (1896–1940) – видатний американський письменник, автор багатьох романів та оповідань про покоління «епохи джазу». У видавництві «Фоліо» вийшли друком його книжки «Ніч лагідна» та «Великий Гетсбі».

Роман «По той бік раю» був опублікований 1920 року, і молодий письменник одразу ж став знаменитим. У цьому творі висловлено емоційний досвід цілого покоління юних американців, які прийшли в світ після Першої світової війни і, ставши дорослими, усвідомили, що «всі боги вмерли, всі війни відгрімилі, будь-яка віра підірвана».

Еморі Блейн має гарну зовнішність, чудову освіту, багатство. Він завжди жив у своє задоволення й отримував усе, чого бажав. Однак смерть товариша, розорення сім'ї, неможливість через бідність одружитися з коханою дівчиною цілком змінюють його характер. Чи знайде Еморі своє місце під сонцем після випробувань, які випали на його долю?... Історія зайвої людини по-американськи. Роман про дорослішання... Про особистість... Про трагедію «втраченого покоління»...

Френсіс Скотт Фіцджеральд

По той бік раю

Присвячується СІГУРНІ ФЕЙ

* * *

...По той бік раю...

Мудрість – невелика втіха.

Руперт Брук

Досвідом люди називають свої помилки.

Оскар Вайлд

Книга перша

Романтичний егоїст

Розділ 1

Еморі, син Беатріс

Еморі Блейн успадкував від матері кожен рису, окрім тих кількох невловимих, що робили його вартим чогось. Його батько, чоловік безликий та мовчазний, залюблений у Байрона, із звичкою задрімати над «Британською енциклопедією», розбагатів у тридцять років після смерті двох старших братів, успішних чиказьких біржових брокерів, та, натхненний першим спалахом відчуття, що весь світ належить йому, поїхав у Бар-Гарбор, де познайомивсь із Беатріс О'Хара. Як

наслідок, Стівен Блейн передав своєму потомству свій зріст – трошки нижче шести футів – та свою схильність вагатись у ключових моментах, і ці дві головні ознаки сповна проявились у його синові, Еморі. Довгий час він скнів десь на задвірках сімейного життя, – сором'язлива постать із обличчям, напівприкритим тьмяним м'яким волоссям, заклопотаний «турботами» про свою дружину, знесилений думкою, що він не розуміє і не в змозі зрозуміти її.

А ось Беатріс Блейн, оце була жінка! Ранні світлини, зроблені в батьківському маєтку у Лейк-Дженева, Вісконсін, чи в Римі, в монастирі Святого Серця (освітня примха, котра в роки її молодості була доступна лише донькам дуже заможних батьків), виказували витончену делікатність її рис, неперевершену досконалість та простоту її вбрання. Вона отримала блискучу освіту: її юність протікала у величі Ренесансу, вона була втаємничена в останні чутки старовинних римських родин, її ім'я, як казково багатій молодій американки, знали кардинал Вітторі і королева Маргарита та інші, менш очевидні знаменитості, про яких могли чути лише особи з певним рівнем культури. В Англії вона навчилась віддавати перевагу віскі з содовою перед вином, а її світська балачка стала більш розмаїтою та зухвалішою протягом зими, проведеної у Відні. Загалом, Беатріс О'Хара отримала освіту (яка навряд чи зараз можлива), що вимірюється кількістю подій та людей, на котрих можна споглядати із презирством чи котрими можна зачаровуватись; культуру, багату на всі мистецтва і традиції і водночас позбавлену усіляких ідей, – це були останні дні того часу, коли великий садівничий зрізав усі невдалі троянди, щоб вивести один ідеальний бутон.

Десь у міжчассі вона повернулася в Америку, познайомилась зі Стівеном Блейном та й одружилася з ним – чи то через втому, чи через нудьгу. Протягом докучливого міжсезоння вона носила свою єдину дитину та привела її на світ весняного дня дев'яносто шостого року.

Вже у п'ять років Еморі був для неї пречудовим компаньйоном. У нього було золотисто-каштанове волосся, виразні великі очі, до яких він із часом мав дорости, гнучкий розум, багата уява та смак до одягу. Від чотирьох до десяти років вони з матір'ю об'їздили всю країну в приватному вагон-салоні її батька – від Коронадо (там його матері було так нудно, що у неї стався нервовий зрив у фешенебельному готелі) аж до Мехіко-Сіті, де вона захворіла на легку форму сухот. Ця неприємність настільки втішила її, що згодом, особливо після кількох чарок, вона слугувала своерідним елементом створюваної нею атмосфери.

Отже, поки більш чи менш везучі багаті хлопчики воювали зі своїми гувернантками на пляжах Ньюпорта, в той час як їх лупцювали, чи повчали, чи примушували читати «Дерзай та роби» або «Френка на Міссісіпі», Еморі щипав покірних коридорних у готелі «Волдорф», терпів свою вроджену відразу до камерної та симфонічної музики, отримуючи украй спеціалізоване виховання своєї матері.

– Еморі!

– Так, Беатріс. (Дивно так називати матір, але вона сама це заохочувала.)

– Любий, навіть не думай ще вибиратися з ліжка. Я завжди мала підозру, що раннє вставання в юному віці шкідливе для нервів. Клотильда принесе тобі сніданок.

– Гаразд.

– Я почуваюсь дуже виснаженою сьогодні, Еморі, – зітхала вона, все обличчя її, схоже на рідкісну каменя, виказувало страждання, її голос вишукано інтонувався, а руки злітали гнучко і плавно, як у Сари Бернар. – Мої нерви на межі. Ми мусимо покинути це жахливе місце завтра ж і пошукати де-небудь сонця.

Еморі з-під скуйовдженого волосся кидав на матір пронизливий погляд зелених очей. Навіть тоді він не мав жодних ілюзій щодо неї.

– Еморі!

– Ну що?

– Я хочу, щоб ти прийняв гарячу ванну – таку гарячу, наскільки зможеш витерпіти, і просто розслабив свої нерви. Ти можеш читати у ванні, якщо забажаєш.

Вона балувала його уривками із «Fetes Galantes» ще до того, як йому виповнилось десять, в одинадцять він міг упевнено (хоча й хрестоматійно) висловлюватись про Брамса, Моцарта і Бетховена. Якогось дня, коли його залишили одного в готелі в Хот-Спрингс, він скуштував мамин абрикосовий лікер

(смак припав йому до душі, і він приємно захмелів). Якийсь час йому було весело, він наважився ще й закурити у цьому піднесеному стані (що й спровокувало вульгарну і абсолютно плебейську реакцію). Хоча цей інцидент і нажахав Беатріс, у глибині душі він потішив її і став частиною того, що наступні покоління назвуть її «лінією».

«Знаєте, мій хлопчик, – якось він почув, як вона розповідала це у кімнаті з-поміж компанії благоговійних жінок, що із захопленням слухали її, – він такий витончений і такий милий... але такий хворобливий, у нас у всіх слабке здоров'я...» – І її рука торкалася прекрасних грудей; потім, переходячи на шепіт, вона розповіла їм про абрикосовий лікер. Вони весело сміялись, оскільки вона була прекрасною оповідачкою, але в той вечір багато креденсів було замкнено на замок проти можливих зазіхань маленьких Боббі та Барбар.

Мандрівні паломництва були незмінно помпезні; дві покоївки, вагон-салон, містер Блейн (коли той був доступним), і обов'язково – лікар. Коли Еморі хворів на коклюш, чотири спеціалісти, доволі неприємні, згорбившись біля його ліжка, свердлили неприязно один одного поглядами; коли він захворів на скарлатину, кількість прислуги, включно із лікарем і доглядальницями, сягала чотирнадцяти. Однак юність взяла своє, і він таки одужав.

Блейни не були прив'язані до жодного міста. Вони були відомі як Блейни з Лейк-Дженева і мали доволі багато рідні, що заміняла їм друзів, і посідали завидне становище від Пасадени до мису Код. Але Беатріс (чим далі, тим більше) воліла заводити нові знайомства. Були й певні нюанси, такі, як, наприклад, особливості комплекції та їх коригування, та ще спогади про життя за кордоном, які доводилось повторювати з регулярними інтервалами. Як і сни (за Фрейдом), ці спогади потрібно було стирати, інакше вони б розхитали її нерви. Беатріс критично ставилась до американок, особливо до метушливих уродженок Заходу.

– Господи, який у них акцент, мій любий! – говорила вона Еморі. – Це не південний акцент і не бостонський акцент, він не прив'язаний до жодної місцевості, просто акцент, – вона замислювалась. – Вони вподобали якийсь проїдений міллю лондонський акцент, давно ніким не вживаний, але ж мусить його хтось прихистити. Вони розмовляють, як англійський мажордом після кількох років служби в чиказькій оперній трупі. – Далі її роздуми ставали геть безладними. – Я гадаю... в житті кожної жінки із Заходу настає момент, коли вона думає, що її чоловік такий успішний, що вона може мати свій власний акцент, отож вони й намагаються вразити мене, мій любий.

Властиво, вона вважала своє тіло немичним та крихким, душа в її уявленні була такою ж кволою – однак важливою частиною її життя. Вона була католичкою, але якось помітила, що священники приділяють їй значно більше уваги, коли вона балансує на межі втрати і віднайдення віри у Матір-церкву – і відтоді постійно зберігала цей невловний баланс. Нерідко вона нарікала на буржуазність американського католицького духовенства і була свято переконана, що якби вона жила в тіні величних соборів старого континенту, її душа й досі б грілася тендітним полум'ям на могутньому престолі Риму. (Власне, після лікарів священники були її улюбленою втіхою.)

– Ах, єпископе Вінстоне, – драматично проголошувала вона, – я не хочу говорити про себе. Можу лише уявити цей потік істеричних жіночок, які юрмляться біля ваших дверей, адже ви такий чуйний... – І після інтерлюдії у виконанні отця додавала: – Але мої наміри зовсім інші...

Вона втаємничувала у свої клерикальні сповіді лише осіб не нижче єпископського сану. Вперше повернувшись на батьківщину, вона зустріла в Ашвіллі молодого прихильника свінбернівського язичництва. Перед його пристрасними поцілунками та палкими сповідями вона просто не могла встояти, отож молоді люди обговорили всі «за» і «проти» цілком у рамках витонченого романтизму, позбавленого усіляких банальностей. І зрештою вона зопалу одружилась (для проформи), а молодий язичник з Ашвілля, переживши духовну кризу, воз'єднався з католицькою церквою і звався тепер монсеньйором Дарсі.

– Воістину, місіс Блейн, він і досі – чудовий співбесідник, права рука кардинала.

– Одного дня Еморі навернеться до нього, – зітхала прекрасна жінка, – і монсеньйор Дарсі зрозуміє його, як розумів мене...

Еморі виповнилось тринадцять, він був високий і стрункий, і в ньому все більше проявлялось кельтське коріння його матері. Навчався він вряди-годи, адже в кожному місті він «продовжував з того моменту, де зупинився», але, оскільки жоден вчитель не знайшов того місця, де він зупинився, – його розум залишався ще доволі незатьмареним. Що вийшло би із хлопця, якби він і далі продовжував таке життя, – важко сказати. Але через чотири години по тому, як вони з Беатріс відпливли до Італії, його апендикс запалився (можливо, через часті снідання в ліжку), і після кількох відчайдушних телеграм до Європи та Америки величезний корабель, на превеликий подив усіх пасажирів, різко розвернувся і поплив назад

до Нью-Йорка, щоб висадити Еморі на пірсі. (Погодьтеся, якби не йшлося про життя – це виглядало б велично.)

Після його операції в Беатріс стався нервовий зрив із підозрілими симптомами білої гарячки, й Еморі залишили в Міннеаполісі, де він був приречений провести два наступні роки під опікою тітки й дядька. Саме тоді вульгарне повітря американського Заходу, так би мовити, і заскочило його зненацька.

Поцілунок для Еморі

Він скривив губи, прочитавши це:

«Я влаштовую вечірку із катанням на санях у четвер, сімнадцятого грудня, о п'ятій годині. Було б чудово, якби ви змогли прийти.

Щиро ваша,

R.S.V.P.

“repondez s'il vous pla?t” Майра Сен-Клер».

За два місяці, що він провів у Міннеаполісі, його головною турботою було маскування від інших хлопців відчуття власної зверхності над ними, хоча це його переконання було безпідставним. Одного дня він відзначився на уроці французької (він був уже в старшому класі), і цим повністю пригнітив містера Рірдона, чий акцент Еморі з презирством піднімав на кпини. І на превелику втіху класу, містер Рірдон, який колись провів кілька тижнів у Парижі, мстився, як міг, заганяючи Еморі відмінюванням дієслів кожного разу, коли той відкривав книгу. Іншого разу Еморі відзначився на уроці історії, і результат був просто катастрофічний, оскільки в класі були тільки його хлопці-однолітки. Весь наступний тиждень вони глузували над його вимовою, кривляючись один до одного: «Е-е-е-е, я вважаю, американська революція була головним чином справою середнього класу» або: «Вашингтон походив із дуже хорошої сім'ї... е-е-е-е, з доволі хорошої сім'ї, я так гадаю».

Його найбільшим ганджем був спорт, але як тільки він зрозумів, що це – мірило впливу і популярності у школі, він почав зятято і вперто тренуватись, щоб досягнути успіху в зимових видах спорту. І хоча його гомілки боліли, а ноги постійно підвертались, він мужньо продовжував накручувати кола на ковзанах на льодовій арені Лорелей кожного дня після обіду в очікуванні моменту, коли він зможе тримати ключку так, щоб вона не заплутувалась якимось незрозумілим чином між його ковзанами.

Запрошення на вечірку панянки Сен-Клер валялось весь ранок у кишені його пальта, де прилипло до сіруватих недоїдків горіхової карамелі. По обіді він зітхаючи витягнув його на світ божий і після коротких роздумів та попереднього начерку на обкладинці «Латини для першого курсу» Коллара і Деніела надряпав відповідь:

«Моя любя міс Сен-Клер!

Ваше люб'язне запрошення на вечір, що відбудеться наступного четверга, стало надзвичайно радісною звісткою сьогодні зранку. Я буду надзвичайно ошасливлений зустріччю з Вами увечері наступного четверга.

Щиро Ваш,

Еморі Блейн».

Отже, у четвер він замислено брів вичищеним до ковзкого тротуаром і підійшов до Майриного будинку рівно пів на шосту (затримка, яку його мати схвалила б). Він чекав на ганку із меланхолійно приплющеними очима і детально обмірковував свій прихід: він неквапно перетне кімнату і звернеться до місіс Сен-Клер із ретельно виваженою інтонацією:

«Люба місіс Сен-Клер, мені украй прикро через запізнення. Але моя гувернантка (він затнувся, усвідомлюючи, що це непереконливо), але ми з дядьком мали важливу зустріч. Знаєте, я познайомився з вашою чарівною донькою у школі танцю».

Потім він буде потискати усім руки, легко вклонятиметься на іноземний манер ошатним маленьким панночкам, кивне хлопцям, які будуть стояти осторонь

невеликими групами.

Дворецький (один із трьох в Міннеаполісі), недбало вклонившись, відчинив двері. Еморі зайшов до середини, сам зняв шапку і пальто. Він був трохи вражений, не почувши радісного вигуку із сусідньої кімнати, і зробив висновок, що зустріч, мабуть, доволі формальна (він це схвалив, як схвалив і дворецького).

– Але міс Майра... – сказав він.

На його подив, дворецький зухвало вишкірився.

– Ну... – процідив той. (Він не здогадувався, що акцент кокні повністю руйнує ефект від його зовнішнього вигляду.) Еморі холодно зміряв його поглядом. – Власне, – продовжував дворецький, голос його раптово підвищився, – вона зараз сама. Усі гості поїхали.

Еморі відібрало мову від раптового переляку.

– Що?

– Вона очікувала Еморі Блейна. Себто вас, мабуть? Її матінка сказала, що коли ви приїдете до п'ятої тридцять, вам обом доведеться доганяти їх на «паккарді».

Відчай Еморі досягнув апогею, коли з'явилась Майра, закутана по самі вуха в хутряне манто. Обличчя її було відверто невдоволене, і вона заледве зберігала люб'язну інтонацію.

– Привіт, Еморі.

– Привіт, Майро... – він пояснив, як йому прикро.

– Але ж ти врешті-решт приїхав?

– Так, дозволь пояснити. Ти, мабуть, не чула про автокатастрофу? – почав він свою оповідь.

Очі Майри округлились.

– А хто там був?

– Ну, дядько, тітка і я, – продовжував він із відчаєм.

– І хтось загинув?

Еморі витримав паузу і ствердно кивнув.

– Невже твій дядько? – вигукнула вона.

– Ні... лише кінь, – сірий такий...

Тут дворецький не витримав і захихотів.

– Мабуть, у коня заглух мотор... – припустив в'їжливо він (Еморі, зціпивши зуби, готовий був послати його на шибеницю).

– Гаразд, ідьмо вже, – сказала Майра холодно. – Розумієш, Еморі, сани були замовлені на п'яту, і всі зібрались тут, отже ми не могли чекати.

– Але ж я не міг нічого вдіяти!

– І мама наказала почекати до пів на шосту. Ми їх доженемо по дорозі до клубу Мінегага.

Залишки витримки покинули Еморі. Він уявив всю веселу компанію на санях із дзвіночками на засніжених вулицях, за тим появу лімузина, його скандальний вихід із Майрою, докірливі погляди багатьох очей, його вибачливе бурмотіння – на цей раз справжнє. Він з прикрістю зітхнув.

– Але, Майро... Ти впевнена, що ми перехопимо їх по дорозі до приїзду в клуб? – Він усе ще плекав примарну надію, що вони зможуть непомітно пройти до клубу Мінегага і зустріти компанію так, ніби вони давно вже на місці і затишно примостились біля вогню (таким чином він би відновив свою репутацію).

– Авжеж, звичайно, ми доженемо їх. Тільки поквапся.

Еморі зсудомило живіт. Коли вони сіли в машину, йому довелось блискавично впорснути порцію дипломатії у божевільний план, який щойно зародився в його голові. Базувався він на «десь хтось сказав» і «хтось переказав» у танцювальній школі, що він «страшенно привабливий і чимось схожий на англійця».

– Майро, – сказав він, понижуючи голос і ретельно добираючи слова, – тисячу разів вибач. Чи зможеш ти коли-небудь пробачити мене?

Вона спідлоба поглянула на нього, його сповнені рішучості зелені очі, його губи для неї, тринадцятилітньої поціновувачки модних журналів, були квінтесенцією романтики. Авжеж, Майра могла дуже легко пробачити його.

– Гадаю... так, звичайно...

Він знову подивився на неї, потім опустил очі зі своїми густими віями.

– Я жахливий... – із сумом сказав він, – я не такий, як усі. Не знаю, чому я роблю стільки дурниць. Напевно, тому, що мені якось усе збайдужіло... – Він додав відчужено: – Знаєш, я багато палю. У мене серце курця!..

Майрина уява намалювала нічний тютюновий дебош, блідого Еморі, він похитувався від отруених нікотинном легень. Вона вигукнула.

– О, Еморі, навіщо? Це дуже шкідливо!

– Мені байдуже... – продовжував він похмуро, – у мене вже звичка. Знаєш, я робив багато такого, що якби моя сім'я знала... – він дав їй уяві можливість домалювати страхотливі картини. – Знаєш, я був у кабаре минулого тижня...

Майра була у захваті. Він сумно підняв на неї свої зелені очі.

– У всьому місті ти одна мені подобаєшся найбільше з-поміж усіх дівчат. – І в пориві почуттів він вигукнув: – Ти – чарівна!

Майра не була впевнена у правдивості почутого, але це звучало так стильно, хоча і доволі зухвало.

На вулицю спадали сутінки. Коли лімузин раптово завернув, її штовхнуло до нього, і вони доторкнулись руками.

– Тобі не слід курити, Еморі... – прошепотіла вона. – Хіба ти цього не розумієш?

Він заперечливо хитнув головою.

– Усім байдуже...

Майра мить вагалась.

– Але мені не байдуже...

Щось сколихнулось всередині Еморі.

– Не може бути! Ти ж закохана у Фроггі Паркера! Адже всі про це знають.

Запанувала тиша, Еморі радів. Було щось чарівливе в Майрі, що куталась від тьмяного прохолодного повітря тут, у затишку салону. Вона була мов маленький клубочок, загорнений у хутро, із пасмами золотавого волосся, що кучерями вибивалося з-під шапочки.

– Але ж я теж закоханий... – Він зупинився, почувши вдалині звук молодечого сміху. Вдивляючись через замерзле скло, вздовж ліхтарів, які освітлювали вулицю, він побачив темні контури веселої компанії на санях. Діяти треба було швидко. Він різко нахилився вперед і схопив Майру за руку (чи то пак за великий палець).

– Накажи йому їхати прямо в Мінегагу... – палко прошепотів він. – Я хочу поговорити з тобою... Я мушу поговорити з тобою!

Майра побачила всю компанію попереду і раптом уявила свою матір (прощавайте, правила пристойності!). Вона заглянула в його очі.

– Зверніть у цей провулок, Річарде, і ідьте прямо в клуб Мінегага! – гукнула вона у переговорну трубку. Еморі, зітхнувши із полегшенням, опустився на подушки.

«Я можу її зараз поцілувати... – подумав він. – Закладаюся, що зможу! Точно зможу!»

Небо над головою було подекуди прозоре, подекуди туманне, і ніч довкола була свіжою, наче вібривала. Від сходинок замиського клубу простягались стежки – чорні вигинисті лінії на білому покривалі, велетенські снігові кучугури окреслювали їхні межі, як сліди гігантських кротів. Вони затримались на мить на сходах і задивились на білий святковий місяць.

– Такий блідий місяць, як тепер, – Еморі зробив непевний жест, – робить усіх таємничими. Знаєш, ти подібна зараз на юну відьмочку, без шапки, із скуйовдженим волоссям... – Її руки підхопились зібрати волосся. – Ні, облиш, ти виглядаєш чудово...

Вони поволі піднялись догори сходами і Майра пройшла у невелику окрему вітальню (точнісінько таку він наміряв, щоб вогонь у каміні горів перед великим м'яким диваном). Кілька років потому це місце стало своєрідним театром для Еморі, коліскою багатьох емоційних криз. Але зараз вони говорили про вечірки із катанням на санях.

– Ти такий дивний хлопець... – спантеличила його Майра.

– Он як? Що ти маєш на увазі? – Еморі нарешті справді стало цікаво.

– Ой, ти завжди говориш про якісь дивні речі! Чому б тобі не піти кататись на лижах завтра зі мною і Мерилін?

– Я не люблю дівчат при денному світлі, – коротко відповів він, але зрозумів, що це занадто різко, і додав: – Але ти мені подобаєшся. – Він відкашлявся. – Ти для мене на першому, і на другому, і на третьому місці.

Майрині очі стали замріяними. Ото буде що розповісти Мерилін! Тут, на дивані, з оцим дивовижним хлопцем... Камін, відчуття того, що вони самі у цьому великому будинку...

Майра капітулювала. Атмосфера була занадто доречною.

– А ти мені подобаєшся від першого місця і до двадцять п'ятого, – зізналась вона, її голос тремтів, – а Фроггі Паркер – на двадцять шостому.

Фроггі опустився на двадцять п'ять пунктів лише за годину (правда, він ще цього не підозрював).

Проте Еморі, будучи тут, швидко нахилився і поцілував Майру в щоку. Він ніколи не цілував жодної дівчинки досі, і з цікавістю облизав свої губи, ніби щойно скуштував якийсь невідомий фрукт. Затим їхні вуста доторкнулись, як свіжі польові квіти на вітрі.

– Ой, це жахливо незручно... – радісно прошепотіла Майра. Її рука ковзнула в його руку, її голівка впала на його плече.

Раптова зміна настрою охопила Еморі – відразу, відчуття огиди до всього, що відбулось. Він безумно зажадав опинитись десь далеко, щоб ніколи не бачити Майру, ніколи більше нікого не цілувати; він усвідомив своє обличчя, її лице, їхні сплетені руки і захотів виповзти геть зі свого тіла і сховатись поза межами досяжності десь у закутку своєї свідомості.

– Поцілуй мене ще... – Її голос виринув десь із глибини.

– Я не хочу! – раптом почув він свій голос.

Драматична пауза.

– Я не хочу! – різко вигукнув він.

Майра підскочила як пружина, її щоки палали від враженого самолюбства, великий бант на потилиці тремтів.

– Я ненавиджу тебе! – вигукнула вона. – Ніколи більше не смій говорити зі мною!

– Що? – затнувся Еморі.

– Я скажу мамі, що ти цілував мене! Скажу! Скажу! Я скажу мамі, і вона не дозволить мені з тобою гуляти.

Еморі безпорадно витріщився на неї, ніби на небачену досі істоту, про чие існування на землі він раніше і не здогадувався.

Раптом двері відчинились, і на порозі з'явилась мати Майри – вона шукала свій лорнет.

– Он ви де... – м'яко почала вона. – Дворецький сказав мені, що двоє дітей пішли нагору. Як почуваетесь, Еморі?

Еморі дивився на Майру і чекав катастрофи, але нічого не відбулось. Лють зійшла з її обличчя, рум'янець зник, Майрин голос був спокійний, як літнє озеро.

– Ой, ми пізно виїхали, мамо, і я подумала, що...

Він почув дзвінкий сміх десь ізнизу, солодкавий запах гарячого шоколаду і тістечок. Він мовчки потупляв униз за матір'ю і донькою. Звуки грамофона змішувались із щебетанням компанії і співом, слабке мерехтіння виникло нізвідки і наче розтеклось по ньому...

Кейсі Джонс – заліз у фургон,

Кейсі Джонс покинув все негайно.

Кейсі Джонс – заліз у свій фургон

І вирушив в обитовану землю, в подорож останню...

Моментальні світлини юного егоїста

Еморі провів майже два роки в Міннеаполісі. Першу зиму він носив мокасини, які колись були жовтими, але після численних жирних плям та бруду вони набули зеленувато-коричневого відтінку; він носив куртку в шотландську клітинку і червону спортивну шапку. Його собака, Граф дель Монте, пошматував її, і дядько

подарував йому іншу, сіру, що постійно налазила йому на лоба. Власне, шапка була завелика, закривала пів обличчя, і дихати доводилось крізь неї, і одного дня ця недолуга штука примерзла до щоки. (Він тер щоку снігом, але вона однак посиніла.)

Одного разу Граф дель Монте зжер коробку синьки, але вона йому не зашкодила. Пізніше пес чомусь ошалів і помчав вулицями, настовхуючись на паркани, кулячись у стічних канавах, і безповоротно зник із життя Еморі. Хлопець плакав у себе в ліжку.

– Бідний маленький Граф! – хлипав він. – О, бідний маленький Граф...

Через кілька місяців він запідозрив, що Граф лише дуже ефектно інсценував своє безумство.

Еморі і Фроггі Паркер надибали найвидатніший рядок з усієї світової літератури – уривок із III дії «Арсена Люпена». Вони сиділи в першому ряду на денних сеансах щосереді і щосуботи. І цитували цей рядок:

«Якщо людина неспроможна бути видатним митцем або видатним полководцем, то найкраще, ким вона може стати, – це видатним злочинцем».

Еморі на той час закохався і написав вірша:

Мерилін і Саллі —

Дуже гарні кралі.

Хоча любов свою віддам

Мериліновим вустам.

Правда, його більше цікавило, яке Мак Говерн з Міннесоти посяде місце у всеамериканському рейтингу спортсменів. А ще – як навчитись робити фокуси з картами і з монетами, як дістати краватку «хамелеон», його цікавило також, як народжуються діти і чи Трипалій Браун справді кращий пітчер, ніж Крісті Метьюсон.

Серед книг, які він прочитав, були: «За честь школи», «Маленькі жінки» (двічі), «Загальне право», «Сапфо», «Несамовитий Ден Макгрю», «Безмежна дорога» (тричі), «Падіння дому Ашерів», «Три тижні», «Мері Вер, подруга малого полковника», «Ганга Дін», «Поліцейська газета» і журнали «Jim-Jam Jems».[1 - «Jim Jam» – редакційний журнал політичної сатири, який виходив щомісяця в Бісмарку (Північна Дакота, США). Редактором був Сем Кларк під псевдонімом Jim Jam Junior.]

Щодо історії – тут він був прихильником Генті,[2 - Генті Джордж Альфред (1832–1902) – англійський письменник і військовий кореспондент, автор популярних наприкінці XIX століття історичних пригодницьких оповідань.] але особливо його захоплювали всілякі історії з убивствами з книжок Мері Робертс Рейнгарт.

Він колекціонував пасма волосся дівчаток. Деякі давали йому поносити свої перстеники, але потім кинули це робити, оскільки в нього була нервова звичка покусювати їх, тримаючи палець біля губ, а це зазвичай провокувало ревниві підозри у наступних щасливчиків.

Упродовж літа Еморі і Фроггі Паркер кожного тижня відвідували театральні вистави. Затим замріяно брели додому вздовж Геннепін і Ніколетт-авеню крізь безтурботний натовп, вдихаючи духмяне повітря серпневої ночі. Еморі дивувався, чому це люди не помічають, що він – хлопець, створений для слави? І коли з людського потоку виокремлювались обличчя, які кидали на нього побіжні погляди, він прибирав такого романтичного вигляду, ніби ступав повітряними подушками, які встеляли асфальт для нього, чотирнадцятилітнього...

Коли він лягав спати, йому вчувались голоси – незрозумілі, гаснучі, чарівливі – ніби десь за вікном, і перед тим як заснути, він мріяв... Про те, як стане видатним півзахисником, або про те, як йому присвоять генеральський чин після японської навали і він стане наймолодшим із усіх відомих генералів. І завжди він думав про те, як зробиться кимось, а не про те, чим він був. Це теж дуже влучно характеризувало Еморі.

Кодекс юного егоїста

До того, як його було відіслано до Лейк-Дженева, він уже приміряв свої перші довгі штани (збентежений, але внутрішньо тріумфуючи). До комплекту додалися: пурпурова гофрована краватка і комірець «Бельмонт» (його кінці щільно сходились до купи), пурпурові шкарпетки і хустинка з пурпуровою облямівкою, що визирала з його нагрудної кишені. Але, що найважливіше, – він вивів свою першу філософію, кодекс, за яким йому судилось жити (найточніше його було б назвати аристократичним егоїзмом).

Він усвідомив, що його значливі інтереси ховаються у свідомості певної особи – мінливої і непостійної. І щоб якимось чином пов'язати цю особу зі своїм минулим, сприймав її як Еморі Блейн. Еморі вважав себе удачливим, здатним безмежно розвиватись як у хороший, так і в поганий бік. Він не вважав, що має сильний характер, але покладався на свої природні здібності (він швидко вчиться) та на свої розумові переваги (прочитав багато серйозних книжок). Він усвідомлював, що ніколи не стане генієм якихось точних чи гуманітарних наук. Натомість всі інші висоти він цілком міг підкорити.

Щодо природних даних, Еморі вважав себе дуже вродливим. (І це справді було так.) Він бачив себе згодом вправним спортсменом і талановитим танцюристом.

Щодо суспільства, тут його шанси були, мабуть, найбільш хисткі. Хоча він однозначно вважав себе особистістю, обдарованою незаперечним шармом, чаром, що дозволяло домінувати над своїми ровесниками та приворожити будь-яке жіноче серце.

Щодо розуму, тут він вважав, що був, однозначно і без питань, вищий за всіх.

Але тут треба зробити уточнення: Еморі мав майже пуританську совість. Не те щоб він дуже її наслухав (з часом він повністю знищив її голос), але у п'ятнадцять років ця совість ще твердила йому, що він значно гірший за інших хлопців... безпринципність... бажання впливати на людей майже у всьому, навіть у найгіршому... безсумнівна холодність і відсутність співчуття, що граничили часом із жорстокістю... пливке відчуття честі... гріховний егоїзм... тривожний прихований інтерес до всього, що стосувалось питань статі.

Було в ньому якесь натульне відчуття слабкості, що проступало крізь його зовнішню оболонку... Одна груба фраза з уст старшого хлопця (а старші хлопці зазвичай його зневажали) запросто могла вибити його з рівноваги й увігнати в

похмуру чутливість, або боязку дурість... Він був рабом власних настроїв і відчував, що хоча й здатен на певну безшабашність та зухвалість, але в ньому немає ані істинної хоробрості, ані самоповаги.

Марнославство, стримуване лише відчуттям недовіри до самого себе, чи то пак, знанням самого себе, відчуття, що люди автоматично підкоряються його волі, бажання випередити якомога більше хлопців по дорозі на якусь примарну вершину – з таким набутком Еморі поплив у юнацькі літа.

На шляху до великої пригоди

Літнього м'якого дня поїзд зупинився у Лейк-Дженева. Еморі угледів свою матір, що чекала на нього у власному електромобілі на засипаному гравієм шляху. Це було старе авто із перших моделей, сірого кольору. Те, як вона сиділа – граційно прямо, вираз її обличчя, де злились воедино гідність і краса, те, як воно ледь потепліло давно забутою усмішкою – сповнило його відчуттям гордості за неї.

Вона роззирнулася обабіч і обережно рушила зі швидкістю десь дві милі за годину, щомиті благаючи Еморі стежити за дорогою. І на одному залюдненому перехресті вона змусила його вийти з машини і бігти попереду, як регулювальник (Беатріс була, так би мовити, обачним водієм).

– Ти виріс! Але ти досі дуже гарний, здається, ти проскочив той незграбний вік, себто коли він починається? У шістнадцять, п'ятнадцять чи чотирнадцять? Я постійно забуваю, але ти його проскочив – це точно.

– Не сором мене... – пробурмотів Еморі.

– Але, мій любий хлопчику, який на тобі дивний одяг! Усе дібране, як один комплект, – це так задумано? А білизна – теж пурпурова?

Еморі не надто ввічливо щось буркнув.

– Ти мусиш поїхати до Брукса і замовити кілька пристойних костюмів. Окрім того, нам потрібно поговорити сьогодні ввечері або завтра. Я хочу докладно знати про твоє здоров'я – геть усе, ти, мабуть, зовсім занедбав серце і сам про це не здогадуєшся.

Еморі подумав: яким поверховим було нашарування його власного покоління. Окрім миттєвого відчуття сором'язливості, він усвідомив, що його давній дитячий зв'язок з матір'ю не переривався ані на хвилину. (Хоча перші декілька днів він вештався садом та вздовж берега в стані покинутої самотності, знаходячи якусь апатичну відраду у викурюванні сигарет «Bull» у гаражі в компанії одного із шоферів.)

Шістдесят акрів маєтку були поцятковані старими і новими альтанками, фонтанами і білими лавами, які виринали подекуди із гущавини; там також кублилось постійно зростаюче сімейство білих котів, вони блукали між клумбами і вимальовувались уночі на фоні чорних силуетів дерев. На одній із таких тінистих стежин Беатріс врешті зловила Еморі, після того, як містер Блейн усамітнівся за звичкою на весь вечір у своїй бібліотеці.

Дорікнувши йому, що він її уникає, вона втягнула його в довгий тет-а-тет при місячному сяйві. Її краса захоплювала його – він знаходив у собі стільки її рис, – яка витончена її біла шия і плечі, граційність заможної трицятилітньої жінки.

– Коли у мене стався нервовий зрив, – вона говорила про це, як про подвиг, – лікарі сказали мені (її голос перейшов на довірливі нотки): якби хоч один чоловік так затято пив, як я, він би вже давно знищив себе уцент, мій любий, і вже зійшов би в могилу...

Еморі скривився і подумав: цікаво, як би ці слова сприйняв Фроггі Паркер.

– Знаєш, – трагічно продовжувала Беатріс, – у мене були сни – дивовижні видіння. – Вона притиснула долоні до очей. – Я бачила бронзові ріки, їхні хвилі омивали мармурові береги, і велетенські птахи ширяли повітрям – строкаті із райдужним пір'ям. Я чула дивну музику і наростаючий гул варварських труб... Ти що?

Еморі пирснув.

- Що таке, Еморі?

- Не зважай, продовжуй, Беатріс.

- Отой сон повторювався і повторювався: сади, що пишніли барвами, проти яких наш сад – просто ніщо, місяць, що безупинно гойдався, не блідий, як узимку, а золотіший за місяці літньої ночі.

- А зараз ти як почувашся, Беатріс?

- Загалом – краще, ніж будь-коли. Але ніхто не розуміє, Еморі! Я знаю, що не можу пояснити це тобі, але це так...

Еморі був зворушений. Він обійняв матір і легенько потерся об її плече.

- Бідолашна Беатріс, бідна моя Беатріс...

- Але ж розкажи мені про себе, Еморі! У тебе, мабуть, були жахливі два роки?

Еморі спочатку думав збрехати, але наважився говорити, як є.

- Ні, Беатріс. Я цікаво провів час. Я пристосувався до смаків довкілля, став буденним (він сам себе здивував цими словами, і уявив, як би витріщився Фроггі).

- Беатріс! – раптово вигукнув він. – Знаєш, хочу поїхати вчитись в іншу школу. Всі в Міннеаполісі ідуть вчитись десь-інде.

На обличчі Беатріс з'явилося занепокоєння.

- Але ж тобі лише п'ятнадцять!

- Так, але всі ідуть кудись у п'ятнадцять, і я хочу, Беатріс.

Беатріс запропонувала відкласти цю розмову. Але через тиждень вона таки вшанувала його відповіддю:

- Еморі, я гадаю, що ти маеш вирішувати сам. Якщо ти так хочеш - можеш їхати.

- Справді?

- Скажімо, у Сент-Реджис у Коннектикуті.

Еморі відчув раптове піднесення.

- Усе вже домовлено, - продовжувала Беатріс. - Тобі варто поїхати. Я б воліла, щоб ти поїхав до Ітона, а потім у Оксфорд до Церкви Христа. Але зараз це виглядає малоймовірним. Наразі залишимо питання з університетом відкритим.

- А що ти будеш робити, Беатріс?

- Це лише Господь відає. Здається, моя доля - доживати віку в цій країні. Ні, я ані трохи не шкодую, що я американка, - більше того, жалкувати про це - то для дуже вульгарних осіб. Я відчуваю, - ні, я впевнена, - що ми - могутня, зростаюча нація, однак, - вона зітхнула, - я часом думаю, що життя мое мало б згаснути ближче до древньої, зрілої цивілізації, землі, де літня зелень змінюється осінніми багряними кольорами... Прикро, що ти не був за кордоном, але ти хлопець, і тобі, мабуть, краще дорослішати «під крилами білоголового орлана» - це правильний вираз?

Еморі кивнув. Вона б не оцінила його ідею щодо японської навали.

- Коли я зможу поїхати до школи?

- Наступного місяця. Тобі треба буде вирушити заздалегідь, щоб здати екзамени. Потім у тебе буде вільний тиждень. Синку, я хочу, щоб ти декого відвідав на Гудзоні.

- Кого саме?

- Монсеньйора Дарсі, Еморі. Він хоче побачитись із тобою. Він вчився в Гарроу, а потім у Єльському університеті, став католиком. Я хочу, щоб він побесідував з тобою - я відчуваю, це може стати тобі в нагоді. - Вона лагідно погладила його золотаво-каштанове волосся. - Мій любий Еморі...

– Люба Беатріс...

Отже, раннього вересня Еморі, оснащений шістьма комплектами літньої білизни, плюс шістьма зимовою, светром, теніскою, в'язаним жакетом, зимовим пальтом і т. д., попрямував до Нової Англії – краю закладів для дібраної молоді.

Були там академії Андовер і Екзетер зі своїм славетним минулим, велетенські, демократичного типу коледжі Нової Англії; Сент-Марк, Гротон, Сент-Реджис, які набирали учнів із Бостона та давніх голандських сімей Кніккербоккерів із Нью-Йорка; Сент-Пол зі своїми відомими спортивними аренами; Памфрет та Сент-Джордж, процвітаючі й багато оздоблені; Тафт і Гочкісс, які готували цвіт заможних сімей Середнього Заходу для подальших соціальних успіхів у Єлі; Павлінг, Вестмінстер, Чоут, Кент і сотні інших. Усі вони рік за роком випускали з конвеєра однотипних представницьких молодиків, чиїм єдиним стимулом було скласти вступні іспити в університет. Їхні ефемерні цілі були регламентовані сотнями циркулярів на кшталт: «Забезпечити доскональну розумову, моральну і фізичну підготовку, належну джентльмену і християнину, розвинути в юнакові навик вирішувати питання свого часу та закласти надійний фундамент наук і мистецтва».

У Сент-Реджисі Еморі пробув три дні, склав іспити із зверхньою впевненістю в собі, потім повернувся до Нью-Йорка, щоб завітати до свого опікуна. Метрополіс, який він заледве оглянув, мало його вразив. Єдине, що він запам'ятав, було відчуття чистоти і високі білі будинки, які він споглядав із палуби пароплава, раннім ранком на ріці Гудзон. Насправді він уже був десь далеко у своїх мріях про спортивні звитяги в школі. Цей візит мав стати лише вимушеною прелюдією до визначних пригод. Але не так сталося, як йому гадалося.

Будинок монсеньйора Дарсі був древнім, невизначеного стилю, стояв на пагорбі, що височів над рікою. Там його власник жив між подорожами римо-католицьким світом (наче король Стюарт у вигнанні, очікуючи, коли його прикличуть знову панувати на своїй землі). Монсеньйорові на той час було сорок чотири, він злегка почав повніти. Але був жвавий, його голову вкривало золотаве тонке волосся, він був дуже захопливий і загалом – блискуча особистість. Коли він заходив до кімнати, зодягнений у свої пурпурові шати, що палахкотіли як тернерівські заходи сонця, він привертав до себе захоплені погляди.

Він написав два романи: один із них – разюче антикатолицький (але це було ще до його навернення), і п'ять років по тому – інший, де він змінив свої в'їдливі насмішки над католиками на ще дотепніші кпини над представниками єпископальної церкви. Він надзвичайно поважав ритуали, був захопливо драматичним, любив ідею Бога достатньо глибоко, щоб зберігати целібат, і був прихильний до ближнього свого.

Діти обожнювали його, адже він сам був дитинним; молодь насолоджувалась його товариством (бо він сам був молодим, і ніщо його не шокувало). У якомусь столітті й у відповідному місці він міг би стати як Рішельє. Але нині він був просто високоморальним, дуже релігійним (точніше сказати, благочестивим) душпастирем. Він полюбляв створювати ореол таємничості над звичним, використовував давні зв'язки, цінував життя у всіх його проявах (хоча й не насолоджувався цим сповна).

Вони з Еморі якось одразу заприятелювали – товариський презентабельний прелат, який міг затьмарити будь-який посольський бал, і зеленоокий задумливий хлопець у своїх перших дорослих штанах. Після півгодинної розмови вони відчували, що їхній зв'язок схожий на зв'язок батька з сином.

– Мій любий хлопчику, я багато років чекав цієї зустрічі. Умощуйся зручніше і давай побалакаємо.

– Знаєте, я щойно приїхав із школи Сент-Реджис...

– Твоя матінка згадувала про це – вона надзвичайна жінка. Дай сигарету (я впевнений, ти куриш). Отже, підозрюю, ти, як і я, – ненавидиш природничі науки і математику.

Еморі радо закивав головою.

– Ненавиджу їх! Люблю англійську та історію.

– Авжеж, ти також ненавидітимеш школу спочатку. Але я радий, що ти будеш учитись у Сент-Реджисі.

– Чому?

- Бо це школа для джентльменів, і демократія не заразить тебе надто швидко. В тебе ще буде цього вдосталь у коледжі.

- Я хочу вчитись у Принстоні, - сказав Еморі. - Не знаю чому, але мені здається, що всі випускники Гарварда - безхарактерні (я колись сам був таким). А випускники Єля - ну, вони носять великі голубі светри і курять люльки...

Монсеньйор посміхнувся:

- Знаеш, я теж колись був таким...

- Ні, ви зовсім інший! Я гадаю, що Принстон - неквапний, красивий і аристократичний. Розумієте, як весняний день! А Гарвард це щось доволі закрите...

- А Єль - морозяний і енергійний, як листопад, - закінчив монсеньйор.

- Саме так!

І вони легко занурились у радісне відчуття близькості.

- Я завжди підтримував принца Карла Стюарта...

- Звичайно, і Ганнібала!

- Так, і Південну конфедерацію. - Він вагався, чи визнавати себе патріотом Ірландії, бо вважав, що бути ірландцем - це якось простакувато.

Монсеньйор, однак, запевнив його, що Ірландія - це романтичний втрачений шанс, а ірландці - чарівні щирі люди, і цю прихильність варто плекати й надалі.

Після години насиченого спілкування і ще кількох сигарет, коли монсеньйор Дарсі довідався, що Еморі вихований не в католицькій вірі (що радше здивувало, а не налякало його), він оголосив, що чекає ще одного гостя. Ним виявився високоповажний Торнтон Генкок із Бостона, экс-міністр в Гаазі, автор наукової праці з історії середніх віків і останній представник видатної патріотичної і блискучої сім'ї.

– Він приїздить сюди на відпочинок, – монсеньйор довірчо нахилився до Еморі, ніби вони були однолітками. – Я для нього – своерідний прихисток від виснажливого агностицизму. Думаю, я єдиний знаю, як його холонокровний розум губиться у хвилях житейського моря, і як прагне він вхопитись за рятівний уламок міцної щогли, якою і є наша Церква.

Їх перший обід став для Еморі одним із найяскравіших спогадів із ранньої юності. Монсеньйор випромінював шарм і якесь особливе світіння. Ставив запитання і робив припущення так тонко, що хлопець повіряв найглибші пориви і бажання своєї душі, а також страхи і надії, навіть те, що викликало в нього відразу. При цьому були тільки він і монсеньйор, а старший чоловік, хоча і менш вразливий і менш чутливий, але, безсумнівно, не безсердечний, із задоволенням слухав їхню бесіду і грівся в лагідному світлі, що випромінювали ці двоє.

Для багатьох монсеньйор був наче промінь сонця; і Еморі справляв таке саме враження (саме зараз, у молодості, часом у роки зрілості, але ніколи більше не повторилось відчуття цього взаємного пориву).

«Який осяйний хлопчина, – подумав Торнтон Генкок, який свого часу побачив розкіш обох континентів, вів бесіди із Парнелом, Гладстоном і Бісмарком. А потім, ніби між іншим, сказав монсеньйору Дарсі:

– Його виховання однозначно не можна довірити школі або коледжу.

Але в наступні чотири роки розумові здібності Еморі були скеровані на завоювання популярності, хитросплетіння соціального устрою університету й американського суспільства (в такому вигляді, як їх презентували на чайних вечорах в Балтиморі або в гольф-клубах Хот-Спрингс).

Загалом, це був прекрасний тиждень. Весь внутрішній світ Еморі наче розібрали на частки і витягнули назовні. Підтвердились низки його теорій, а його радість життя вилилась в тисячі амбіцій. Бесіди не були схоластичними, боронь Боже! Еморі мав лише приблизне уявлення про Бернарда Шоу, але монсеньйор міг не менш захопливо вести бесіди на тему «Улюбленого волоцюги» чи «Сера Найджела», дбаючи, щоб Еморі не почувався невігласом ані на мить.

Але труби вже возвістили початок першої сутички між Еморі і його власним поколінням.

- Тобі, звичайно, хочеться їхати. Для таких, як ми, дім – це там, де нас нема... – із сумом мовив монсеньйор.

- Ні, мені дуже не хочеться їхати...

- Не думаю! Насправді ані тобі, ані мені ніхто у цьому світі не потрібен.

- Ну...

- Бувай, синку...

Егоїст пригнічений

Два роки, які Еморі провів у Сент-Реджисі, були сповнені тріумфів і болючих розчарувань і зіграли в його житті геть незначну роль (оскільки більшість американських «підготовчих» шкіл існують під каблуком університетів і мають незначний вплив на американське життя загалом). У нас немає таких шкіл, як в Ітоні, де формується самосвідомість правлячого класу, натомість ми маємо чисті, мляві і безбарвні підготовчі школи.

З самого початку він узяв невірний старт, і його всі вважали пихатим, зарозумілим і зневажали. Він до знемоги грав у футбол, чергуючи зухвалу відчайдушність з надмірною обачністю, й оберігав себе від травм, наскільки це допускала гра. Але якось, дико запанікувавши, він утік від сутички з хлопцем такого ж зросту під зливу презирливих вигуків. А через тиждень ув'язався в бійку із хлопцем, значно сильнішим за себе. З бійки він вийшов жорстоко побитий, але гордий за себе.

Він був проти всіх, хто був вищий за нього. Ця риса, вкупі з млявою байдужістю до навчання, дратувала вчителів. Він зростав безвольним і вважав себе знедоленим; він набурмосено ховався в закутках і читав аж до миті, як у школі вимикали на ніч світло. Боячись самотності, він завів кілька приятелів, але,

оскільки вони не належали до шкільної еліти, використовував їх лише як дзеркало для самого себе, як аудиторію, перед якою він міг позувати (що було абсолютно необхідним для нього). Він був нестерпно самотнім і до відчаю нещасним.

Хоча було й кілька втішливих моментів. Коли Еморі був пригніченим, його марнославство шукало поживи (він аж засяяв, коли Вукі-Вукі – стара глуха економка – сказала йому, що ще ніколи не бачила такого гарного хлопця, як він). Йому лестило, що він наймолодший і найлегший хлопець у футбольній команді. Йому було приємно, коли доктор Дугал після однієї жвавої дискусії сказав йому, що він міг би бути першим учнем у школі, якби ж у нього було хоч трохи завзяття. Але доктор Дугал помилявся. Це було неможливо – не такий у нього був характер.

Нещасний, самотній, відчужений з-поміж учнів і вчителів – так минув перший семестр Еморі. Але коли на Різдво він повернувся в Міннеаполіс, то нікому не обмовився ані словом і був підкреслено жвавий.

– О, я спочатку був боязким новачком! – розповідав він Фроггі покровительським тоном. – Але потім заприятелював з усіма, хоч найлегший у нашій команді. Ти обов'язково мусиш поїхати в якусь школу, Фроггі! Це так круто!

Епізод з професором із добрими намірами

Останньої ночі свого першого семестру Еморі якраз був у навчальній кімнаті, коли йому передали, що містер Марготсон, старший викладач, хоче його бачити о дев'ятій в своєму кабінеті.

Еморі подумав, що його чекають нудні повчання, але для себе вирішив бути ввічливим, оскільки містер Марготсон завжди був приятним до нього.

Наставник зустрів його поважно і вказав на стілець. Він кілька разів кахикнув, вигляд у нього був підкреслено щирий, такий, коли розмову затівають на «делікатні» теми.

– Еморі, – почав він. – Я покликав вас для щирої розмови.

– Слухаю, сер.

– Я спостерігав за вами цього року, і те, що побачив, мені до душі. Я гадаю, у вас є задатки достойної людини.

– Так, сер, – Еморі вдалось прибрати відповідного виразу на обличчі. (Хоча він ненавидів усілякі «душевні» розмови, коли з ним говорили так, ніби він геть пропащий.)

– Але я помітив, – продовжував викладач, добираючи слова, – що ви – не дуже користуєтесь популярністю серед хлопців.

– Це так, сер... – Еморі облизав сухі губи.

– Отож, я подумав: можливо, вам не зовсім зрозумілі мотиви їхньої поведінки? Я скажу вам, бо вважаю, що коли юнак знає свої труднощі, йому легше з ними впоратись і зрозуміти, чого ж оточення очікує від нього. – Він зробив паузу і знову делікатно продовжив: – Здається, вони вважають вас дещо зарозумілим.

Еморі не витримав. Він підхопився, ледь стримуючись.

– Я знаю! Ви гадаєте, я не знаю? – Він уже кричав. – Я знаю, що вони думають! Навіщо ви мені це кажете? – Він схаменувся. – Я... я... мені треба йти, вибачте мою грубість...

Він вилетів із кімнати. Дорогою до гуртожитку свіже повітря охолодило його, він торжествував, що відмовився від допомоги.

– Старий дурень! – огризнувся він. – Начебто я не знаю!

Однак він вирішив, що то буде вдалий привід, щоб не повертатись у навчальну кімнату, і зручно вмовстився в своєму закутку, дочитуючи «Білий загін» і жуючи печиво з кремом.

Епізод із дивовижною панною

Лютневе небо рясніло яскравими зорями. Нью-Йорк спалахнув для Еморі небаченим блиском у день народження Вашингтона у всій красі цієї довгоочікуваної події. Місто промайнуло перед ним яскравою смугою на фоні глибокого синього неба, малюючи картину розкоші, гідну казкових міст із «Тисячі й однієї ночі». Цього разу він побачив місто у світлі електричних вогнів, романтикою пригод манило від велетенських рекламних щитів на Бродвеї і від жіночих очей в готелі «Астор», де він обідав з юним Паскертом із Сент-Реджиса. Коли вони в театрі йшли проходом до своїх місць, їх зустріло хвилююче звучання й переспів настроюваних скрипок і чуттєвий, глибокий аромат гриму й парфумів. Його поглинала атмосфера епікурейської насолоди, все зачаровувало. Сьогодні у програмі був «Маленький мільйонер» з Джорджем М. Коханом. На сцені була приголомшлива юна брюнетка. Вона танцювала так, що в Еморі на очі навертались сльози.

«О, прекрасна панно, яка ти незрівнянна!» – співав тенор, і Еморі погоджувався з ним, мовчки, але із запалом.

«Любі слова твої пронизують серце мое...»

Скрипки затремтіли на останніх нотах, дівчина впала на сцену, наче зім'ятий метелик, зал вибухнув оплесками. О, кохатись би так, під звуки цієї п'яної мелодії...

Остання дія відбувалась у ресторані на даху, і зітхання віолончелі лунали під сяйвом місяця, між тим несподіваний і легкий, як піна, сюжет мережився комедійними поворотами. Еморі вже горів бажанням стати завсідником отих ресторанів на даху, зустріти дівчину, яка була б схожа на цю, ні, саме її! Щоб волоссям її блукало місячне сяйво, поки чемний офіціант підливатиме їм у бокали шампанське. Коли завіса опустилась востаннє, він так глибоко зітхнув, що глядачі попереду озирнулись і витріщились на нього, і він розчув чийсь подивований голос:

– Поглянь-но, який гарний, який вродливий хлопчина...

Це відволікло його від п'єси, і він замислився: чи справді він такий, чи просто видається таким жителям Нью-Йорка?

Вони мовчки йшли до готелю. Першим заговорив Паскерт. Його ламкий п'ятнадцятилітній голос ввірвався в меланхолійну задуму Еморі:

– Знаеш, я б одружився з цією дівчиною хоч зараз...

Можна було не питати, про яку дівчину йшла мова.

– Я був би гордий привести її додому і познайомити з ріднею, – продовжував Паскерт. Еморі був вражений – ці слова видались йому такими зрілими, чому ж не він їх вимовляє?

– Кажуть, всі актриси такі легковажні...

– Готовий заприсягтись, що ні! – сказав юнак із запалом. – Я впевнений, ця дівчина – просто диво, кажу тобі.

Вони йшли, змішуючись із бродвейським натовпом, а музика, що лунала з кафе, несла їхні мрії все далі й далі. Вервечка облич виринала і зникала – бліді чи збуджені, рум'яні чи втомлені. На хвилі якогось дивного піднесення Еморі дивився на них із захопленням. Він планував своє життя. Він зараз житиме у Нью-Йорку, його будуть упізнавати у всіх ресторанах і кафе, він буде носити фрак з самого ранку і до вечора, а спатиме до полудня.

Епізод у героїчних тонах

Жовтень його другого і останнього року навчання в Сент-Реджисі ознаменувався найбільш пам'ятною подією в житті Еморі. Матч із Гротомом почався о третій годині одного бадьорого дня і завершився, коли морозяні осінні сутінки спустились на землю. Еморі грав на позиції квотербека, він здійснював неймовірні захвати, волав у лютому відчаї, вигукував команди диким голосом до хрипу, до оскаженілого шепоту. Він з гордістю відчув кров на своїй білій пов'язці, яка вкривала голову, і геройський надрив гравців з понівеченими кінцівками. У ці

хвилини звитяга сочилась, як вино, крізь жовтневу напівтемряву, він був зухвалим героєм, одним із веселої ватаги вікінгів, що перетинає розлючене море на швидкому дракарі, соратником Роланда і Горація, Сера Найджела і Теда Коя – пошрамований, понівечений, що незламною волею кинувся в бій, – він стримує несамопитий натиск, він чує, як доноситься десь іздалеку гул трибун... І раптом, весь в синцях і саднах, але досі невловимий, він мчить по широкій дузі, звивається, змінює темп і падає долілиць за воротами Гротона з м'ячем. Двое навалюються йому на ноги, тачдаун, і перемога для його команди!

Записки молодого залізи

Із захмарних висот старших класів і своїх недавніх успіхів Еморі скептично оглядався на свій статус минулого року. Він дуже змінився, наскільки Еморі Блейн взагалі міг змінитися. Еморі плюс Беатріс плюс два роки у Мінеаполісі – ці складники сформували його, коли він поступав у Сент-Реджис. Але наліт двох років, проведених в Мінеаполісі, був не надто тривким, недостатнім, щоб приховати оте «Еморі плюс Беатріс» від допитливих очей закритої школи. Отже, школа Сент-Реджис почала болісно і жорстоко висвердлювати із нього Беатріс і накладати новий і більш відповідний настил на початкову складову.

Але ні Сент-Реджис, ні сам Еморі не усвідомлювали того факту, що внутрішнє глибинне ество Еморі залишилось незмінним. Ті риси, за які його так не любили, – хизування, лінь, блазнювання – сприймались тепер як належне, така собі ексцентричність зіркового квотербека, ліцедія і редактора «Базікала» (його дивувало, що молодші школярі наслідують ті самі риси, за які його ще недавно вважали нікчемною).

Після закінчення футбольного сезону він впав у мрійливу задуму. У вечір балу перед початком канікул він рано вислизнув, щоб заховатись у себе в ліжку і насолодитись звуками скрипки, які залітали до його кімнати крізь відчинене вікно. Багато ночей він мріяв про кав'ярні, що причаїлись десь у закутках Монмартру, де дипломати і чепуруни сповіряють свої романтичні таємниці жінкам із шкірою кольору слонової кістки, а оркестри виграють віденські вальси, і повітря гусне від екзотичних ароматів, запаху інтриг та пригод. Навесні він прочитав за програмою «Алегро» Джона Мільтона, це надихнуло його на ліричні виливи у формі віршування на тему Аркадії і сопілки Пана. Він переставив своє

ліжко так, щоб сонце будило його на світанку своїм промінням, тоді одягався і йшов до старої гойдалки, що висіла на яблуні біля гуртожитку старшокласників. Він розгойдувався дужче і дужче, поки аж захлинався відчуттям, що він злітає у відкрите небо, в казкову країну, де живуть веселі сатири і німфи, схожі на дівчат, яких він зустрічав на вулицях Істчестера. Коли він досягав найвищої точки, то справді міг бачити вершину пагорба, де вигини брунатної дороги зникали золотою вервечкою на горизонті.

Він ковтав книжки одну за одною всю весну (тоді йому щойно виповнилось вісімнадцять): «Джентльмен з Індіани», «Нові казки тисячі і однієї ночі», «Повчання Маркуса Ордейна», «Чоловік, який був четвергом» (останню він не зрозумів, але йому сподобалось), «Стовер в Єлі», яка стала для нього чимось на кшталт посібника, «Домбі й син» (бо він вирішив, що треба читати щось вагоміше), Роберта Чемберса, Девіда Грехема Філіпса і Е. Філіпса Оппенгейма – повністю; і дещо вибірково з Теннісона і Кіплінга. Зі всієї шкільної програми лише «Алегро» і сувора чіткість геометрії викликали його млявий інтерес.

На початку червня він відчув потребу у спілкуванні з кимось, щоб формулювати свої власні ідеї, і на свій власний подив, зустрів однодумця-філософа в особі Рехілла, старости шостого класу. В багатьох бесідах, які вони вели, гуляючи стежками чи лежачи на животі на краю бейсбольного поля, або пізно вночі, викурюючи сигарети, вони перемелювали шкільні новини, і ось тут і зародився термін «зализи».

– Є що курити? – прошепотів Рехілл, просуваючи голову крізь двері через кілька хвилин після відбою.

– Звичайно.

– Я заходжу.

– Візьми ковдру, вмощуйся он туди, на підвіконня.

Еморі сів у крісло і запалив сигарету, поки Рехілл готувався для бесіди. Улюбленою темою Рехілла було обговорення майбутнього своїх однокласників, а Еморі ніколи не набридало підкидати йому низку зарисовок.

– Тед Конверс? А, тут все просто. Він завалить екзамени і все літо буде ходити на підготовку до Гарструма, тоді вступить до Шеффільда і вилетить посередині першого курсу. Потім повернеться додому, буде пити-гуляти рік-два, потім татусь змусить його зайнятись торгівлею фарб. Він одружиться, у нього буде четверо синів – усі такі ж тупоголові. Він завжди буде думати, що Сент-Реджис зіпсував його, і віддасть своїх дітей в денну школу в Портленді, помре від локомоторної атаксії, коли йому буде сорок один. Його жінка подарує пресвітеріанській церкві купіль (чи як воно там називається) із вигравіруваним його ім'ям.

– Зажди, Еморі, це з біса похмуро. А щодо тебе?

– Я – із вищої касти, ти теж. Ми філософи.

– Я – ні.

– Певно, що так. Голова у тебе варить добре.

Але Еморі знав, що ані абстракції, ані теорії, ані узагальнення не переконають Рехілла, поки він сам не почує конкретний приклад.

– Ні, – наполягав Рехілл, – усі тут мною користаються, а я нічого з цього не маю. Я на побігеньках у своїх друзів (хай ім грець), я роблю уроки за них, витягую їх із халеп, їджу до них влітку в гості і завжди розважаю їхніх шмаркатих сестер. Я терплю, коли вони поводять себе як егоїсти, а вони думають, що достатньо проголосувати за мене, щоб відшкодувати все це мені, вони кажуть: «він великий чоловік» у Сент-Реджисі. Хочу бути там, де всі займаються своїми справами, і можна, коли що – послати когось куди треба. Я втомився бути «хорошим» з кожним недоумком у нашій школі.

– Але ти не зализа! – вигукнув Еморі.

– Що?

– Не зализа.

– А що воно таке?

- Ну, це щось... словом, їх багато. Ти – не один із них, і я теж.

- Ти можеш точніше пояснити?

Еморі задумався.

- Ну, я гадаю, це таке, коли хтось змочує волосся і зализує його назад.

- Як Карстерс?

- Ага, точно. Він – зализа...

Два вечори вони займались тим, що вигадували точне визначення. «Зализа» – це хтось, хто добре виглядає або принаймні охайно, у нього є мізки (себто соціальні мізки) і він використовує всі засоби, на межі із чесністю, щоб просуватись нагору, бути популярним, щоб ним захоплювались. А ще – він ніколи не потрапляє в халепу. Він добре одягається, дуже прискіпливий до своєї зовнішності. У нього коротке волосся і він його зализує на прямий проділ – за останньою модою. Цьогорічні зализи усі носять окуляри у черепащачій оправі – то головний символ їхнього братства, за яким їх можна розпізнати, тому Еморі й Рехілл не пропустили ні одного. Зализи чаїлись по всій школі, завжди трохи меткіші і трохи кмітливіші, ніж їхні однолітки, вони завжди очолювали якусь команду і вдало користались своїми здібностями на відміну від решти.

Класифікація зализ була одним із найцінніших винаходів Еморі аж до першого року в коледжі. Там межі виду стали розмитими і нечіткими, довелось вводити більш детальну класифікацію, і зрештою це стало просто характеристикою. Еморі вважав себе дещо ексцентричним (що не зовсім відповідало якостям зализ), але в глибині душі він прагнув того, що й вони, і володів, власне, усіма рисами зализ. Але на додачу – ще й відвагою та неабияким розумом.

Це був справжній прорив за межі лицемірства шкільної традиції. Зализа володів усіма характеристиками успішної людини (що суттєво відрізняло його від «шкільного авторитету»).

«ЗАЛИЗА»

1. Має гостре відчуття суспільних цінностей.
2. Добре одягається (хоча вдає, що одяг буцімто не має значення, але знає, що це не так).
3. Займається тим, у чому може відзначитись.
4. Поступає в коледж і стає відчутно успішним.
5. Зализане волосся.

«ШКІЛЬНИЙ АВТОРИТЕТ»

1. Схильний до дурощів і несвідомий соціальних цінностей.
2. Думає, що одяг – це не важливо, і тому вдягається абияк.
3. Займається всім через почуття обов'язку.
4. Вступає до коледжу, але майбутнє його доволі проблематичне. Відчуває себе загубленим без свого оточення і згадує шкільні роки як найщасливіші. Регулярно навідується в школу і розповідає про досягнення учнів Сент-Реджиса.
5. Волосся не зализане.

Еморі остаточно вибрав Принстон. Він вирішив поступати туди, навіть якщо буде єдиним із Сент-Реджиса. Розповіді про Єль були овіяні гламуром і романтикою, він чув їх ще в Міннеаполісі і від випускників Сент-Реджиса, які застрягли в «Черепі і Костях».[З - «Череп і Кості» (англ. Skull & Bones) – найстаріше таємне товариство студентів Єльського університету. Вважалося, що членами товариства могли бути тільки представники вищої еліти, вихідці з найбагатших і найвпливовіших сімей США. Вони займали і займають найважливіші пости в політиці, ЗМІ, фінансовій, науковій та освітній сферах.] Але Принстон

приваблював його більше – своєю яскравою атмосферою, окрім того репутацією найприємніших заміських клубів Америки. В порівнянні із загрозою вступних екзаменів шкільні роки здались Еморі чимось дуже далеким. Коли, багато років потому, він повернувся в Сент-Реджис, то, здається, зовсім забув про свої успіхи у старших класах. У своїй уяві він поставав знервованим хлопчиськом, який бігав коридорами школи, рятуючись від знущань своїх ровесників, що скаженіли від надлишку емоцій.

Розділ 2

Шпилі й гаргулі

Спочатку Еморі помітив тільки густе сонячне проміння. Воно повзло зеленим дерном, танцювало на віконному склі, пливло довкола верхівок веж і зубчастих стін мурів. Поступово він зрозумів, що справді йде Університетською вулицею. Йому було ніяково за свою валізу, тому він тренував у собі новий навик – дивитись прямо перед собою, не озираючись на перехожих. Кілька разів (і він міг присягнувшись, що це так) на нього оглядались здивованими поглядами. Він подумав на мить, що якимось не так виглядає (шкода, що він не встиг поголитись зранку в поїзді). Він почувався дуже скутим і незграбним серед молодиків у білих фланелевих костюмах і з непокритими головами. Судячи із того, як упевнено вони прогулювались, то, мабуть, були старшокурсники.

Будинок 12 на Університетській вулиці виявився величезним старовинним особняком, і хоча він виглядав занедбаним, Еморі знав, що тут живе щонайменше дюжина першокурсників. Поспіхом познайомившись із господинею, він вийшов для дослідження території. Але, пройшовши лише квартал, із прикрістю усвідомив, що він, мабуть, єдиний тут у капелюсі. Він квапливо повернувся у номер 12, скинув свій котелок і вже з непокритою головою побрів униз по Нассау-стріт, зупиняючись, щоб розглянути фотографії спортсменів у вітринах, а разом і великий портрет Алленбі, капітана футбольної команди. Над вікном кондитерської він побачив вивіску «Цукерня», це здалось йому заманливим, отож він зайшов і сів у високе крісло.

– Шоколадний сандей, – сказав він темношкірому офіціанту.

- Ще щось? Булочку із беконом?

- Гарзд.

Булочки йому засмакували, і він ковтнув цілих чотири, а потім ще подвійний шоколадний десерт і аж тоді відчув приємне полегшення. Кинувши оком на прапорці, шкіряні вимпели і плакати дівчат, які рясно вкривали стіни, він вийшов і почимчикував далі по Нассау-стрит, заклавши руки в кишені. Поступово він почав розрізняти старшокурсників від вступників, хоча першокурсникам належало ходити в уборах лише з понеділка. Були й такі, хто аж занадто напоказ вдавали тутешніх (то, вочевидь, були першокурсники). Новачки прибували із кожним поїздом, їх одразу поглинав натовп у білих костюмах, без капелюхів і навантажених книжками. Здавалося, єдина функція цієї юрби – сновигати вгору і вниз вулицею, випускаючи завіси сигаретного диму. Десь до обіду Еморі усвідомив, що тепер новоприбулі дивляться на нього як на випускника. Він відчайдушно намагався виглядати загадково-значливим і водночас скептичним: після детального аналізу довколишніх облич такий вираз здавався йому найбільш доречним.

О п'ятій годині він відчув настирливу потребу обмовитись із кимсь. Він завернув додому, щоб подивитись, чи хтось уже приїхав. Піднявся хисткими сходами, потім ретельно оглянув кімнату: намагались причепурити її якимось, окрім як прапорцями і знімками дикої природи, годі було й сподіватися. Хтось постукав у двері.

- Заходьте!

У дверях з'явилось довгасте обличчя із сірими очима і компанійською посмішкою.

- Молоток є?

- Ні, вибач. Може, у господині щось таке є?

Незнайомець зайшов до кімнати.

- То ти – мешканець цього притулку?

Еморі ствердно кивнув.

- Це страхітливий хлів та ще й за такі гроші!

Еморі не міг не погодитись.

- Я оце думав переїхати до кампусу, - сказав він, - але, кажуть, там мало першокурсників, і вони якісь лякливі. Та й що там робити? Хіба що вчитись.

Сіроокий вирішив зазнайомитись.

- Мене звати Голідей.

- Блейн.

Вони потисли один одному руки. Еморі посміхнувся:

- Де ти готувався?

- В Андовері, а ти?

- У Сент-Реджисі.

- Справді? В мене там кузен вчився.

Вони трохи поговорили про кузена, а потім Голідей сказав, що зустрічається з братом о шостій, щоб повечеряти.

- Приєднуйся, перекусимо разом.

- Гаразд.

Отак Еморі й познайомився із Берном Голідеєм (сіроокого звали Керрі) протягом скромного обіду, що складався із рідкої зупи і блідих овочів. Вони почали розглядати інших першокурсників (ті сиділи або невеликими групами і виглядали доволі скуто, або більшими компаніями і почувались, ніби у себе

вдома).

- Кажуть, університетська ідальня препогана, - сказав Еморі.

- Є такі чутки. У всякому разі, однаково треба платити, з'іси ти там щось чи ні.

- Це ж - паскудство!

- Ошуканство!

- У Принстоні доведеться все ковтати на першому курсі. Майже як у школі.

Еморі погодився.

- Але справжнє життя таки тут, - наполягав він. - Я б не вступив у Єль навіть за мільйон.

- І я теж.

- Ти вже знаєш, чим будеш займатись? - запитав Еморі в Керрі.

- Я - ще ні. Берн хоче працювати у «Принці». Знаєш, є така щоденна університетська газета?

- Так, знаю.

- А ти щось для себе обрав?

- Загалом, так. Хочу спробувати грати за команду першого курсу.

- А ти грав у Сент-Реджисі?

- Трохи, - додав Еморі з удаваною скромністю, - але я так жахливо схуд, ганяв до знемоги.

- Ти зовсім не худий.

- Я був доволі потужний минулої осені.

- Он як!

Після вечері вони пішли в кіно, Еморі із захопленням прислухався до дотепних коментарів хлопця, який сидів попереду, а також до диких вигуків, що лунали в залі.

- Йуху!

- «Мій любий - ти такий міцний і сильний, - але такий ніжний...»

- У клінч![4 - Клінч - розповсюджена техніка утримання супротивника в спортивних єдиноборствах.]

- У клінч давай, у клінч!

- Цілуй, цілуй її швидше!

- А-а-а-а!

Якась компанія почала горлати «Біля моря», і всі із запалом їх підтримали. І враз усе перетворилось на суцільну какофонію під тупіт ніг, а далі на безкінечний недоладний спів:

О-о-о-о!

Працює люба на заводі,

Варить мармелад.

І все було б гаразд,

Але мене, кохана, не дури,

бо знає кожен з нас,

Всю нічку довгу мармелад не вариш ти.

О-о-о-о!

Виходячи із кінотеатру в тисняві натовпу, вони кидали і ловили на собі допитливі погляди. Еморі вирішив, що треба поводитися так, як поводили себе старшокурсники у передньому ряду: закинувши руки на спинки крісел, уїдливо і гостро, але водночас із домішкою поблажливості, коментувати фільм.

– Хто хоче сандей чи джигер? – запитався Керрі.

– А чом би й ні?

Вони всмак повечеряли і неквапно поплентались додому.

– Чудовий вечір!

– Класний.

– Будете сьогодні розпаковуватися, хлопці?

– Мабуть, так. Пішли, Берне.

Еморі побажав ім «на добраніч», а сам вирішив ще трошки посидіти на ганку.

Велетенські крони дерев темніли чорним гобеленом на тлі сутінкового неба. Ранній місяць залив усе блідо-голубим сяйвом, і, погойдуючись у прозорому місячному павутинні, линула з темряви пісня, сповнена чи то смутку, чи жалю за чимось, що безповоротно зникло.

Він пригадав, як випускник, що закінчив університет ще у 90-х, розповідав йому про одну з улюблених витівок Бута Таркінгтона:[5 - Таркінгтон Ньютон Бут (1869–1946) – американський романіст і драматург, відомий за своїми романами «Чудові Емберсони» й «Еліс Адамс».] той полюбляв удосвіта, стоячи посеред кампусу, виспівувати тонко пісні до зірок, чим викликав у дрімотливих студентів змішані емоції (залежно від їхніх настроїв).

Раптом десь із передсвітанкової темряви Університетської вулиці випірнула біла фаланга: фігури в білих футболках і білих шортах ритмічно крокували вулицею, лікоть до ліктя, високо піднявши голови, і співали:

Кроком руш, кроком руш!

В Нассау-Холл – додому всі,

Кроком руш, кроком руш

В найкраще місце на землі!

Ми йдемо, ми йдемо,

Куди би не занесло нас,

Відкритий шлях у всіх світах,

Але в Нассау рушати час!

Коли бадьора процесія наблизилась, Еморі заплющив очі. Пісня злетіла так високо, що щезли всі голоси, крім солістів – вони переможно пронесли мелодію через верхню ноту і опустили її знов у цей фантастичний хор. Еморі розплющив очі (він боявся, що реальний образ зруйнує цю прекрасну ілюзію єднання).

Він жадібно втягнув повітря. На чолі хвацького загону крокував Алленбі – капітан футбольної команди. Стрункий і мужній, він ніби відчував, що цього року весь коледж із надією дивиться на нього, бо саме він, зі своїми ста шістьдесятьма фунтами ваги, має вибороти перемогу, змітаючи блакитно-червоні лінії супротивника.

Зачарований, Еморі дивився, як проходить повз нього міцно злютований стрій. Обличчя їхні було важко розгледіти над спортивними сорочками, голоси злились у переможній ході. А потім процесію поглинула туманна темінь арки Кембела, і голоси затихли десь у напрямку кампусу.

Ще кілька хвилин Еморі сидів нерухомо. Йому було дуже прикро, що правила забороняють першокурсникам виходити з дому після відбою. А так хотілось прогулятися тінистими, насиченими запахами провулками! Отам, де старовинний коледж Візерспун, немов величний прабатько, вкриває своїм покровом Вігів і Клію – своїх античних дітей, де Літл, як чорна готична змія, звивався до Кайлера і

Паттона, а вони кидають таємничі тіні на пологий укіс, що пірнає прямо в озеро.

При денному світлі Принстон поволі проступав перед його очима – Вест і Реюніон, відлуння шестидесятих, Зал сімдесят дев'ять – гордовитий, із червоної цегли, Верхня і Нижня Пайни – аристократичні зразки епохи, не надто задоволені своїм розташуванням серед крамарів. А увінчували обрій дрімотні шпилі веж Холдера і Клівленда, що стрімко врізалися в голубе небо в єдиному порусі.

Він із першого погляду полюбив Принстон – його розморену красу, його значущість, яку він не міг до кінця осягнути, дикі нічні пробіжки у місячному сяйві, гарних удатних хлопців у гонитві за спортивними перемогами, і над усім цим – дух суперництва, що витав скрізь. Уже від першого дня, коли із дикими очима, немов сп'янілі і виснажені першокурсники, сидячи в спортивній залі, вони обрали президентом когось з Гілл Скул, віце-президентом – якусь знаменитість із Лоренсвілля, а секретарем – хокейну зірку з Сент-Пола, аж до самого закінчення другого курсу, – вона була присутня у всьому, ця всепоглинаюча система поклоніння обраному колу.

Еморі був єдиним із Сент-Реджиса. Він споглядав, як розростались і переформовувались угруповання випускників Сент-Пола, Гілла, Памфрі, як у ідальні вони ідуть за окремими столами, як перевдягаються в своїх закутках у спортивному залі, як вибудовують довкола себе бар'єр із менш важливих, але амбіційних, щоб відмежуватись від дружніх, але злегка розгублених учнів середніх шкіл. Усвідомивши це, Еморі зненавидів обурливі соціальні межі, отой штучний поділ, вигаданий сильними, щоб заохочувати своїх компаньйонів і тримати на відстані слабших.

Він вирішив стати одним із перших на своєму курсі. Записався на футбольні тренування для першого курсу. Але коли його вже відзначили в «Принстонівці», він серйозно травмував коліно (що до кінця сезону викинуло його з гри). Він був змушений ретируватися і обдумати ситуацію.

«Універ 12» вимикав цілу низку запитань. Були там трое чи четверо непримітних, заціпенілих хлопців з Лоренсвілля, двоє хлоп'яків із приватної школи в Нью-Йорку (Керрі Голідей охрестив їх «плебеями-пияками»), хлопець-еврей також із Нью-Йорка і, як компенсація для Еморі, – двоє братів Голідеїв, які йому одразу заімпонували.

Голідеїв усі вважали близнюками, але насправді темноволосий Керрі був на рік старший од свого брата-блондина Берна. Керрі був високий, із веселими сірими очима і усмішкою, що із першого погляду викликала приязнь до нього; він одразу став ватагом гуртожитку. Якщо хтось раптом нагострював роги – він їх стримував, був таким собі суддею і встигав смішити всіх своїми в'їдливими коментарями. Еморі почав закладати фундамент їхньої майбутньої дружби, яскраво змальовуючи те, яким мало б бути і яким є насправді університетське життя. Керрі не був схильний сприймати все всерйоз і щиро-дружньо стримував його вибухи протесту проти нерівності в соціальній системі. Але оскільки їх симпатія була взаємною, він сприймав усе з інтересом і поблажливістю.

Берн, світловолосий і мовчазний, з'являвся завжди непомітно, крадькома пробираючись вночі до своєї кімнати або вислизаючи зранку до бібліотеки. Він готувався до конкурсу в газеті Принстона, із запалом змагався проти ще сорока претендентів на перше місце. В грудні він зліг із дифтерією, і хтось посів його місце. Але повернувшись до навчання в лютому, він знову кинувся штурмувати вершини. Звичайно, із таким його способом життя в Еморі було мало шансів дізнатись, яким був Берн насправді (оскільки їх спілкування обмежувалось кількома фразами в перервах між лекціями).

Еморі був дуже невдоволений, як усе складалось. Йому бракувало того статусу, який він завоював у Сент-Реджисі (де його знали і де ним захоплювались). Хоча Принстон стимулював його, і ще багато було попереду всього, що могло б розбудити в ньому талант Макіавеллі, якби він тільки міг за щось зачепитись. Його цікавили елітарні університетські клуби (він почерпнув деяку інформацію про них минулого літа від одного випускника, який знехотя цим поділився): «Плющ» – відокремлений і демонстративно аристократичний; «Котедж» – вражаюча суміш блискучих авантюристів і чепурно вбраних жевжиків; «Тигр» – широкоплечий і атлетичний, він чесно плекає стандарти, закладені в підготовчій школі; «Капелюх і мантия» – антиалкогольний, дещо релігійний із значним політичним впливом; є ще королівський «Колоніал», а ще – літературний «Чотирикутник» і десятки інших, різних за віком і статусом.

Те, що могло виділити студента першого курсу із юрмиська, таврувалось ганебним словом «викаблучник». Перегляди фільмів завжди супроводжувались ідкими коментарями. Але коментувати їх занадто голосно – викаблучуватися, обговорювати клуби – викаблучуватися. Зайняти принципову позицію, наприклад, щодо вечірок з алкоголем чи повної відмови від них – викаблучуватися. Загалом, бути чимось відмінним від усіх – не схвалювалось.

Впливовими особами були тільки ті, хто не був принциповим. І так тривало, аж поки на клубних виборах на другому курсі кожному не пришивали певний лейбл до закінчення університету.

Еморі зрозумів, що писати для «Літературного журналу Нассау» не принесе жодної користі, але місце у штаті «Принстонівця» забезпечить хороші зв'язки. В нього виникли примарні надії зажити хмільної слави, виступаючи на сцені Англійського драматичного гуртка, але його фантазії дуже швидко згасли, бо він збагнув, що найблискупчіші мізки і таланти збираються у «Трикутнику» – комедійному музичному клубі, який кожного року їздить у грандіозне різдвяне турне.

А тим часом він почувався нагородив самотньо і безпорадно серед решти спільноти. Нові бажання й амбіції нуртували в його свідомості. Весь перший семестр він заздривав найменшим проявам успіхів однокурсників і ніяк не міг зрозуміти, чому їх з Керрі не зарахували одразу до еліти курсу.

Багато вечорів провели вони, сидючи біля вікна на Університетській, 12, спостерігаючи, як однокурсники виходять і заходять в актовий зал, помічаючи, як довкола більш успішних студентів гуртуються їхні нові супутники, як хтось поодиноким швидким кроком перетинає подвір'я з опущеними очима, заздрячи згуртованості великих університетських об'єднань.

– Ми – жалюгідний середній клас, ось хто ми! – поскаржився він Керрі одного дня, лежачи на канапі і добиваючи пачку «Фатімас» одну сигарету за одною.

– А чом би й ні? Ми заради цього приїхали до Принстона, щоб нас так само сприймали учні невеликих коледжів, щоб відчувати свою зверхність, свою впевненість, краще одягатись, щоб хизуватись, врешті-решт.

– Не в тому річ, я не проти цієї убогої кастової системи, – зізнався Еморі. – І мені навіть подобається ідея правлячої верхівки, але, заради всього святого, Керрі, я мушу бути одним із отих, що нагорі.

– Але зараз, Еморі, ти просто роздратований буржуа.

Еморі якийсь час лежав мовчки.

– Може, ненадовго, – врешті-решт озвався він, – але тяжка праця залишає прикрі сліди, а я це ненавиджу!

– То – радше почесні шрами. – Керрі раптом вистромив шию з-за вікна. – Поглянь, он Лангедак! Ти ж хотів його побачити, а одразу за ним – Гемберд.

Еморі різко підскочив і кинувся до вікна.

– Ага! – сказав він, розглядаючи цих знаменитостей. – Гемберд – сильний, зразу видно, але цей Лангедак – просто неотесаний, хіба ні? Я таким не довіряю. Але алмази здаються досить грубими, поки не ограновані.

– Хтозна, – сказав Керрі, коли хвиля емоцій спала, – ти ж у нас літературний геній. Тобі видніше.

– Цікаво... – Еморі затнувся. – Чи міг би я отаким бути? Думаю, що міг би. Звучить, мабуть, дико, але я б цього нікому не сказав, окрім тебе.

– То пиши, чого чекаєш? Одрости волосся і пиши вірші, як отой Д'Інвільє в «Літературному клубі».

Еморі ліниво дотягнувся до стосу журналів на столі.

– Читав цю останню пробу пера?

– Ніколи не пропускаю. Вони виняткові.

Еморі гортав номер.

– Ого! Він що – першокурсник? – сказав він із подивом.

– Ага.

– Послухай оце! Господи!

Говорить служниця:

Чорне покривало вкрило земну твердь,
Як білі конуси, у срібному полоні,
Гойдають полум'я свічок вітри,
Як тіні, що зникають на долоні,
О, Піе, Помпіе, – ходім скоріше геть...

– І що б це мало означати?

– Це сцена в ідальні.

Вознісни руки, наче крила, догори,
Лежить вона на білім покривалі,
Немов святої лик її прекрасний,
Молю, Куніццо, вийди із пільми!

– Господи, Керрі, про що воно? Присягаюсь, я геть не розумію, хоч сам люблю літературу.

– Це все досить цікаво, – позіхнув Керрі. – Правда, коли щось таке читаєш, то на думку спадають катафалки і скисле молоко. Але це – не найкращий його витвір.

Еморі жбурнув журнал на стіл.

– Нехай, – зітхнув він. – Я просто не знаю, що робити. Я й сам десь відірваний від загали, але недолюблюю всіляких диваків. Не можу ніяк вирішити, чи далі плекати свій хист і стати, приміром, видатним драматургом, чи плюнути на все і стати принстонським залізю?

– А навіщо вибирати? – знизав плечима Керрі. – Краще плисти за течією, як я. Я взагалі збираюсь грітися в промінні слави мого брата Берна.

– Я не можу плисти за течією – я хочу бути помітним. Я хочу мати вплив, хоча би з-поміж студентів. Скажімо, або бути головним редактором «Принстонівця», або президентом «Трикутника». Я хочу, щоби мною захоплювались, Керрі.

– Ти надто забагато про себе думаєш (Еморі ця думка здивувала).

– Ні, я й про тебе теж думаю. Ми маємо спілкуватись із рештою курсу, повсякчас, особливо зараз, коли так приємно бути снобом. Я б, наприклад, хотів привести якусь кралечку на бал у червні, але щоб я зміг бути при цьому невідпорно елегантним. І представити її всім нашим серцеїдам і футбольним капітанам, і таке інше...

– Еморі, – сказав Керрі, втрачаючи терпець, – ти ходиш по колу! Якщо хочеш прославитись – займись, нарешті, чимось, якщо ні – просто розслабся. – Він позіхнув. – Ходімо, нехай кімната трохи провітриться, бо ми тут накурили. Гайда вниз, подивимось футбольне тренування.

Еморі знехотя приєднався до цієї пропозиції. Він вирішив, що злет його кар'єри почнеться з наступної осені. А поки можна разом із Керрі влаштувати веселі okazji у стінах «Універу 12».

Вони підклали лимонний пиріг у ліжко бідолашного єврейського хлопця, або залишали весь будинок без газу, вимкнувши нагрівач у кімнаті Еморі, що дуже спантеличило пані хазяйку і місцевого слюсаря; перенесли пожитки «плебеїв-пияків» (картини, книги, меблі) у ванну кімнату. Цим вони неабияк збентежили двох друзяк, які ще не прийшли до тями після веселої вечірки в Трентоні. Але витівників засмутило, що плебеї-пияки все сприйняли як недолучний жарт. Вони різались у покер, двадцять одне і джек-пот від світання до смерку, а коли в одного сусіда був день народження, намовили його купити на всіх шампанського для бурхливої вечірки. Спонсор вечірки чомусь залишився тверезий, і Керрі з Еморі мимохіть зіштовхнули його зі сходів (а потім весь наступний тиждень навідували бідолаху в лікарні, спокутуючи свою провину).

– Скажи, хто всі ці дівчата? – запитався одного дня Керрі (стоси листів до Еморі непокоїли його). – Дивився я тут недавно оті поштові штемпелі – Фармінгтон і Доббс, Вестовер і Дан-Холл – що б це мало означати?

Еморі скептично усміхнувся:

– Усі вони з Міннеаполіса і Сент-Пола. – Далі почав перелічувати одну за одною: – Ось – Мерилін де Вітт, гарненька, має власну машину, і це дуже зручно; це – Саллі Везербі, вона, щоправда, трохи розповніла; а це – Майра Сент-Клер – давня пасія, охоче дає себе цілувати, якщо хочеш знати.

– Як ти даєш собі з ними раду? – Керрі ніяк не міг заспокоїтись. – Я спробував усе, але ці сороки мене навіть не бояться.

– Бо ти – типовий «хороший хлопчина», – висунув припущення Еморі.

– Точно! Їхні матусі ніколи не хвилюються, коли вони зі мною. Але це вже занадто! Якщо я намагаюся взяти когось за руку, – вона сміється і не віднімає руки, ніби це не її рука. Коли рука вже в моїй – вони раз, і відсмикують її. Що воно означає?

– А ти будь загадковим, – порадив Еморі. – Скажи їм, що ти дикун і тільки вони можуть облагородити тебе. Зціпивши зуби, йдеш додому, а тоді раптом повертаєшся через півгодини, – словом, приголомшуй їх.

Керрі похитав головою:

– Дохлий варіант. Якось я написав дівчині з Сент-Тімоті гарного любовного листа. В одному місці навіть від хвилювання написав: «О Боже, як я вас кохаю!» Вона взяла манікюрні ножиці, вирізала «О Боже», а решту показувала всім, всій школі. В моєму варіанті це не діє. Я просто «пристойний хлопець», і всілякі такі дурниці не для мене.

Еморі усміхнувся і намагався уявити себе «хорошим хлопцем». У нього так нічого й не вийшло.

В лютому падав дощ із снігом, бурхливий перший семестр закінчився, а життя в «Універі 12» тривало так само весело, хоча й безцільно. Раз на день Еморі пригощався клубним сендвічем, кукурудзяними пластівцями і картоплею-фрі «У Джо». Зазвичай, компанію йому складали Керрі або Алек Коннедж. Останній був мовчазним відлюдником-зализою з Гочкіса. Він жив по сусідству і потерпав від

вимушеної самотності, як і Еморі, бо всі його однокласники вступили до Єля. Кнайпа «У Джо» була неестетичною і антисанітарною забігайлівкою, але тут можна було відкрити безлімітний кредит (а це було суттєвою перевагою для Еморі). Його батько останнім часом експериментував із облігаціями гірничих компаній, і, як наслідок, утримання Еморі хоч і було доволі пристойним, проте не таким, на яке він розраховував.

«У Джо» була ще одна суттєва перевага – старшокурсники не заглядали туди. Отож, о четвертій годині кожного дня Еморі в компанії друга чи книжки приходив сюди, щоб чимось підживитись. Одного дня у березні виявилось, що всі столики зайняті, і він вмовстився у крісло навпроти якогось першокурсника, який пильно зігнувся над своєю книжкою. Вони кивнули один одному. Хвилин двадцять Еморі споживав булочки з беконом, читаючи «Професію місіс Воррен» (він випадково відкрив для себе Шоу, коли протягом зимової сесії копався в бібліотеці); його сусід-першокурсник теж був зосереджений на своєму фоліанті, допиваючи третю порцію солодового молока.

Мало-помалу очі Еморі з цікавістю ковзнули на книгу його сусіда. Догори дригом він прочитав ім'я автора і назву книги – «Марпесса» Стівена Філліпса. Йому це нічого не говорило – його освіта вимірювалась хрестоматійними класиками на кшталт «Виходь до саду, Мод» і уривками з Шекспіра і Мільтона, яких він змушений був читати за програмою.

Щоб привернути увагу свого візаві, він удав, що захоплений своєю книжкою, і вигукнув ніби мимохідь:

– Чудова річ! Направду!

Першокурсник глянув на Еморі подивовано.

– Ви про булочки з беконом? – Його ламкий голос дуже пасував до великих окулярів і до чуйності, яку він випромінював.

– Ні, – відповів Еморі. – Це я про Бернарда Шоу. – Він опустил книжку.

– Я ніколи не читав нічого з Шоу, хоча завжди планував. – Хлопчина зробив паузу, а потім продовжив: – А ви коли-небудь читали Стівена Філліпса? Узагалі ви любляете поезію?

– Звичайно! – із запалом відповів Еморі. – Хоча я не читав його багато. (Він взагалі ніколи не чув про якогось там Філіпса, не враховуючи покійного Девіда Грехема.)

– Доволі незле, мені здається. Звичайно, він вікторіанець.

Вони заглибились в обговорення поезії і побіжно познайомились один з одним. Співрозмовником Еморі виявився не хто інший, як «отой жахливий чванько, себто Томас Парк Д'Інвільє», який вміщував оті чудернацькі любовні вірші в «Літературному журналі». На вигляд йому було років дев'ятнадцять – хлопець із сутулими плечима і блідо-голубими очима. Вся його зовнішність підказувала Еморі, що той геть нічого не тямить у змаганнях за місце в соціумі чи ще якихось захоплюючих феноменах такого гатунку. Але він кохався в книжках, а Еморі, здавалося, вже цілу вічність не зустрічав подібного. Якби не компанія із Сент-Пола за сусіднім столиком, він би сповна насолодився новим знайомством, але боявся, що і його вважатимуть химерником. Хоча, здається, їх не помічали, тож він дав собі волю: видавав на-гора десятки назв книг, які він читав, про які чув чи про які ніколи не чув, без упину перелічував якісь назви, не згірш од якогось клерка з книжкового магазину Brentano. Д'Інвільє майже купився і, схоже, був зачарований. Він наївно гадав, що Принстон складається із жахливих філістимлян і безнадійних зубрів. Отож здибати тут людину, яка могла розкуто розводитись про Кітса, та ще й, вочевидь, мила руки, – то була велика насолода.

– А ви читали щось із Оскара Вайлда? – запитав він.

– Ні, а хто він?

– А хіба ви не чули?

– А, так, згадав. (Щось далеке тенькнуло у пам'яті Еморі.) Це хіба не про нього була оперета «Терпіння»?

– Саме так, про нього. Я щойно прочитав його книжку – «Портрет Доріана грея», дуже вам рекомендую. Вам сподобається. Можу позичити, якщо хочете.

– Звичайно, дуже хочу!

– Заходьте до мене в гості. У мене є ще декілька гарних книжок.

Еморі трохи вагався. Він зиркнув на компанію з Сент-Пола (серед них був неймовірний, неперевершений Гемберд) і задумався: а як вплине на його репутацію дружба з цим диваком? Він так ніколи і не розвинув у собі навик швидко заводити друзів, а тоді позбуватись їх (він був не надто рішучий для цього). Отож він зіставляв безсумнівну привабливість і цінність Томаса Д'Інвільє і холодні позики окулярів у роговій оправі, які, як йому здавалось, пильно стежили за ним з-за сусіднього столика.

Попри все, він відкрив для себе «Доріана грея», і «Діву скорботи Долорес», і «Безжалісну красуню». Цілий місяць він захоплювався тільки цим. Світ став для нього укритим поетичною паволокою, він чимдуж намагався поглянути на Принстон крізь пересичений погляд Оскара Вайлда і Свінберна або «Фінгала О'Флегерті» і «Альджернона Чарльза» (як він їх манірно-жартома називав). Він жадібно поглинав кожної ночі: Шоу, Честертон, Баррі, Пінеро, Єтс, Сінг, Ернест Доусон, Артур Саймонс, Кітс, Зудерман, Роберт Г'ю Бенсон, «Савойські опери» – усю цю строкату суміш. І раптом збагнув, що всі ці роки майже нічого серйозного не читав.

Зустріч із Томом Д'Інвільє була для нього радше вдалою okazією, ніж дружбою. Еморі зустрічався з ним приблизно раз на тиждень, разом вони побілили стелю в Томовій кімнаті і прикрасили стіни дешевими гобеленами, купленими на аукціоні, розставили високі підсвічники і повісили строкаті штори. Том подобався Еморі розумом, літературною освіченістю, тим, що не був зніженим чи манірним. Насправді, найчастіше красувався Еморі: кожен вислів він намагався перетворити на епіграму (що, зрештою, не надто велика заслуга, якщо ті епіграми показні). Весь «Універ 12» веселився. Керрі прочитав «Доріана Грея» і вдавав лорда Генрі, він усюди ходив за Еморі й звертався до нього не інакше як «Доріан», прикидаючись, буцімто підтримує його легковажні захоплення і мляві тенденції до нудьгування. Якось Керрі зобразив подібну сцену в спільній залі – всі були дуже потішені. Еморі ж це так розлютило і збентежило, що згодом він практикував мистецтво епіграми тільки вряди-годи в компанії Тома або перед дзеркалом.

Одного дня Том із Еморі влаштували читання своїх власних віршів і творів Лорда Дансені під звуки грамофона Керрі.

– Читай на розспів! – вигукував Том. – Не декламуй! Співай!

Еморі, який саме був на підйомі, роздратовано зиркнув і промимрив, що йому заважає фортепіано. Це була остання крапля, Керрі впав на підлогу, душачись сміхом.

– Давай «Квіточки і цьомчики»! – реготав Керрі. – Господи, я зараз лусну!

– Вимкни бісів гамофон! – заволав Еморі, лице його аж пашіло. – Я тут не в цирку виступаю!

Тим часом Еморі намагався повсякчас пробудити в Д'Інвільє потяг до тамтешніх вимог смаку, бо знав, що цей поет до цього ставиться значно буденніше, ніж він сам. От якби йому причесати волосся і спростити його балачку та вдягнути темно-коричневий капелюх – він би став геть пристойним. Але балачки на тему комірців «Лівінгстон» і строгих краваток пролітали повз вуха; власне, Д'Інвільє навіть дратували його зусилля; отож Еморі обмежив свої візити раз на тиждень і лише вряди-годи приводив Тома з собою в «Універ 12». Інші першокурсники, поблажливо глузуючи над ними, нарекли цю пару «Доктор Джонсон і Босвелл».[6 - Джонсон Семюел (1709-1784) – англійський критик, лексикограф і поет епохи Просвітництва. Джеймс Босвелл (1740-1795) – шотландський письменник і мемуарист.]

Алек Коннедж, досить частий гість, мав до нього невиразну симпатію, але вважав його «високолобим» і тому побоювався. Керрі крізь усю цю поетичну балаканину розгледів міцну і майже несподівану глибочінь (що безмежно його подивляло) і він примушував його годинами читати вірші, лежачи на канапі Еморі:

Чи спить, чи вже прокинулась вона?

Крізь шаль ще видно пурпуровий слід цілунку,

Із шиї кров сочиться темним візерунком,

Де жало ніжне пронизало юнку.

– Це ж чудово... – тихо промовляв Керрі. – Старшому Голідею таке сподобалося. Це видатна поезія, я тобі так скажу...

Том, задоволений вдячною аудиторією, поринав у глибини «Поем і балад», поки Керрі і Еморі не вивчили їх напам'ять незгірше його самого.

Еморі призвичаївся віршувати весняними вечорами в садах довкола Принстона, де лебеді в маленьких ставках створювали належний настрій, а хмари мрійливо і неквапно пропливали над вербами. Травень прийшов несподівано рано. Еморі раптом стало тісно в чотирьох стінах, і він гуляв кампусом годинами і під світлом зірок, чи й під дощем.

Волога символічна інтермедія

Упав нічний туман. Він немов скотився з місяця, згромадився над шпилями і вежами, потім повільно осів унизу, оголивши сонні верхів'я, що тягнулись до неба. Постаті, які вдень сновигали, як мурахи, тепер виринали і зникали на передньому плані, мов примарні тіні. Готичні зали і галереї здавались безмежно таємничими, коли раптом проступали із темряви, спалахуючи міриадами блідо-жовтих віконниць. Невідомо звідки долинув бій дзвонів – уже четверта година. Еморі зупинився неподалік сонячного годинника і витягнувся на вологій траві. Прохолода омила його обличчя і сповільнила хід часу – того часу, який підступно крадається крізь лінії червневих вечори і здається таким невловним у весняних сутінках. Вечір за вечером над кампусом линув спів старшокурсників, сповнений якоїсь меланхолійної краси, і крізь мушлю свідомості новачка пробилось глибоке і трепетне благоговіння до цих сірих готичних стін і всього, що вони символізували і зберігали з давніх-давен.

Вежа, яка височіла за його вікном, вросла в небо вузьким шпилем, він тягнувся так високо, що здавався майже невидимим на фоні ранкового неба. Цей образ вперше пробудив у ньому сприйняття жителів кампуса як чогось швидкоплинного і незначущого (якщо не бачити в них спадкоємців древньої традиції). Його око тішило те, що готична архітектура зі своїм устремлінням до неба якнайкраще пасувала університетській панорамі, і це усвідомлення стало його власним здобутком. Рівні пасма зелених галявин, мовчазні будівлі університетських корпусів, де зрідка деінде світилось одиноке вікно якогось схоласта, – все це глибоко врзалось в його пам'ять, а стримані обриси шпилів доповнювали символічно цю картину.

– До дідька все... – прошепотів він, змочуючи долоні у вологій траві і проводячи ними по волоссю. – З наступного року я буду старатися!

Хоча він знав, що це дух шпилів та веж навіяв на нього цю мрійливу покірність, вселив у нього благоговійний страх. Навіть якщо він зараз усвідомлював свою непослідовність, перше ж зусилля могло занурити його у слабкість і нерішучість.

Він ніби снів наяву. Він відчув нервові збудження (а можливо, це було лише биття потужного серця самого університету). Це був потік, куди йому доведеться кинути свій камінь, хоча невиразні брижі на воді зникнуть майже одразу, як він занурить туди свою руку. Зрештою, він ще нічого не дав і нічого не взяв.

Якийсь запізнілий першокурсник прошелестів дощовиком, він гучно сопів, хлюпаючи по мокрій стежці. Долинув чийсь голос десь із-під невидимого вікна, кинувши традиційне: «Висунь голову!» Сотні дрібних звуків струменем витікали з туману і проникали нарешті в його свідомість.

– Господи! – вигукнув він раптом і здригнувся від звуку власного голосу. Накрапав дощ. Ще хвилину він лежав нерухомо, обхопивши голову руками. Потім підхопився на ноги і обмацав свій одяг.

– Я весь змок! – сказав він сонячному годиннику.

Історичний ескіз

Влітку, після того як Еморі закінчив перший курс, почалась війна. Окрім суто спортивного інтересу (німецькі війська вже наступали на Париж), він не відчув ані захоплення, ані хвилювання. Він спостерігав за подіями, як за якоюсь далекою мелодрамою, і сподівався, що вона буде довгою і кривавою. Якби війна припинилась, він відчув би себе ошуканим глядачем, який прийшов на фінальний бій, а противники відмовилися битись.

Ото й була вся його реакція.

«Ха-ха, Гортензія!»

– Агов, фігурантки!

– Ворушіться!

– Фігурантки, кидайте балачки! Може, почнемо репетицію? Мене хтось чує?

Режисер, президент клубу «Трикутник», кипів від безпорадної злості. Він вибухав приступами безжалісної авторитарності, бився в конвульсіях цілковитої безвиході, затим геть знесилений опустився в крісло, твердо переконаний, що вони аж ніяк не встигнуть до різдвяного турне.

– Увага! Починаємо з піратської пісні.

Фігурантки, затягнувшись востаннє сигаретами, мляво зайняли свої місця. Соліст вибіг на передній план, його руки і ноги застигли в натхненній позитурі. Під ляскання, підсвистування і притупування режисера вони так-сяк прорепетиували танець.

Клуб «Трикутник» дуже нагадував збурений мурашник. Кожного року вони ставили музичну комедію, подорожуючи всім колективом (із хором, оркестром і декораціями) упродовж різдвяних канікул. П'єса і музика були творіннями старшокурсників, а клуб, сам по собі, був одним із найвпливовіших – кожного року понад триста конкурсантів змагались за право вступити до нього.

Еморі, який після відбіркового туру другого курсу пройшов у редколегію «Принстонівця», отримав роль помічника капітана піратського корабля на прізвисько «Кипучий шмир». Останнього тижня вони проводили репетиції п'єси «Ха-ха, Гортензія!» кожного дня з другої по обіді до восьмої ранку (при тямі їх тримала тільки міцна кава, а вже відсипались на лекціях). «Казино», зал, де проходили репетиції, був унікальним видовищем. Великий хол, більше схожий на хлів, де сновигають хлопці в костюмах піратів та дівчата в ролі дітей; декорації, які похапцем збирають і розбирають; освітлювач, який спрямовує сліпуче світло в чиєсь злі очі; і це все – під безперервний веселий гімн «Трикутника» у виконанні оркестру. Хлопець, автор тексту, стоїть у кутку, нервово покусуючи олівець, у нього є двадцять хвилин, щоб придумати куплет «на біс»; адміністратор

сперечається з секретарем про те, скільки грошей можна витратити на «ці чортові костюми для доярок»; колишній випускник (президент дев'яносто восьмого року) сидить на коробці і ностальгічно згадує, наскільки все було простіше в ті часи.

Як «Трикутнику» взагалі вдавалось підготувати шоу – то була велика таємниця, але це була надзвичайно захоплююча таємниця, незалежно від того, хто і скільки доклав зусиль, щоб отримати ланцюжок із маленьким золотим трикутником. «Ха-ха, Гортензія!» – її переписували дев'ять разів, і у програмі зазначались імена всіх дев'яти авторів. Усі постановки «Трикутника» оголошувались як щось неординарне – не просто звичайна музична комедія. Але після того, як декілька авторів, президент, режисер, комітет факультету докладали до неї руки, залишалось старе надійне шоу у стилі «Трикутника», із заяженими жартами (головного коміка виганяли перед самим початком турне, бо він захворював) і традиційним фігурантом із чорними бакенбардами, який, «хай йому грець», нізащо не хотів голитись двічі на день.

У «Ха-ха, Гортензії!» був один цікавий момент. У Принстоні існувала традиція, що в той момент, коли студент Єля, який є членом славнозвісного клубу «Череп і Кості», почує згадку цього священного назвиська, він мусить вийти із приміщення. Також існувала легенда, що члени цього товариства накопичують шалені статки (чи голоси, чи купони, чи що вони там замислюють накопичувати). Тому на кожному показі «Ха-ха, Гортензії!» був десяток місць, які не пускали в продаж. Їх займали шість злидарів, найбільш обідраних, яких тільки можна було знайти на вулицях, а на додачу їх ще й розцяцьковував штатний гример. Коли посеред вистави «Баламут» ватажок піратів показував на свій чорний прапор і вигукував: «Я закінчив Єль, ось мій Череп і Кості!» – в той самий момент шість обідранців мали встати і вийти, всім своїм виглядом демонструючи вражену гідність і глибоку скорботу. Кажуть (хоча це й не було доведено), що одного разу серед них якось опинився навіть справжній випускник Єля.

Вони виступали перед світською публікою восьми міст. Еморі найбільше сподобались Луїсвілл і Мемфіс: мешканці знали, як приймати гостей: подавали дивовижний пунш, жінки красувалися вражаючим спектром жіночої вроди. Чикаго йому імпонував своєю жвавистю, незважаючи на тамтешню галасливу говірку. Утім, це було місто Єля, а через тиждень сюди мав приїхати «Єльський глі-клуб», [7 - Глі (від англ. glee – веселощі, радість, пісня) – жанр популярної вокальної музики, поширений в Англії в другій половині XVIII і першій половині XIX століть.] тож їм перепала лише половина пошани. У Балтиморі і Принстоні

вони були як удома, і кожен навіть устиг закохатись. Міцні напої тут споживалися у відповідній кількості; і хтось незмінно виходив на сцену добряче захмелений (стверджуючи згодом, що цього вимагала інтерпретація ролі). Колективу виділили три вагони; але спали лише в третьому (тому його нарекли «хлів-салон»), в інший запхали набридливих духовиків з оркестру. Канікули добігали кінця в такому поспіху, що ніхто не встигав знудитися. Але коли вони приїхали в Філадельфію, відпочинок від прогіркої атмосфери квітів і гриму видався їм за щастя, а фігурантки, зітхаючи з полегшенням, зняли тугі корсети із зболених животів.

Коли всі роз'їхались, Еморі хвятькома помчав до Міннеаполіса. Причиною цього була кузинка Саллі Везербі – Ізабель Бордж (вона якраз планувала провести там зиму, поки її батьки були за кордоном). Він пам'ятав Ізабель маленькою дівчинкою, з якою вони часом бавились, але це було ще в ті часи, коли він уперше потрапив до Міннеаполіса. Вона переїхала в Балтимор, але відтоді в неї вже з'явилося своє минуле.

Еморі був у цілковитому розпалі – самовпевнений, нервовий і тріумфуючий. Він стрімголов летів до Міннеаполіса: зустріти дівчину, яку пам'ятав ще малою, видавалось йому чимось бентежним і романтичним. Отже, він без жодних докорів сумління телеграфував матері, щоб вона не чекала його... Сів у поїзд і думав про все це цілих тридцять шість годин.

Пестоці

Гастролюючи з «Трикутником», Еморі постійно зіштовхувався із таким немаловажним американським феноменом, як «вечірки із пестоцями».

Жодна вікторіанська мати (а майже всі матері були вікторіанками) й подумати не могла, наскільки звичними були поцілунки для їхніх доньок. «Так поведуться служниці, – говорила місіс Х'юстон-Кармелайт своїй дочці, популярній серед молоді. – Їх спочатку цілують, а потім освідчуються».

Але «популярна донька» заручалася кожні півроку у віці від шістнадцяти до двадцяти двох, аж поки молодий Гембелл із «Кембел і Гембелл» не засватав її, будучи свято переконаним, що він – її перша любов, у проміжках між

«заручинами» (популярність її встановлювалася кількістю запросин на танці, що слугували своєю системою відбору найсильніших). Вона цілувалася на прощання із колишніми залицяльниками при місячному світлі чи при світлі каміна, а чи й у повній темряві.

Еморі бачив дівчат, які витворяли таке, що за його пам'яті вважалось би недопустимим: іли о третій ночі після танців у неподобних кафе, обговорювали будь-які теми чи то жартуючи, чи то серйозно, – і все це із потайним збудженням (для Еморі така поведінка була повним моральним падінням).

Вечір у «Плазі»... За вікном зависли зимові сутінки, внизу чути слабкий негучний перегук барабанів... Набундючені й напружені молодики тиняються залом, бездоганно вбрані, вони замовляють ще один коктейль і чекають. Раптом двері, що обертаються, манірно окреслюють коло, і три оберемки хутра запливають до середини. Потім театр; потім столик у «Опівнічних фіглях», само собою. І, звичайно, чиясь мама (її присутність лише вимагатиме обачності, а втім, при ній усе здаватиметься ще більш захоплюючим); ось мама вже залишається сама за десертним столиком і думає, що «не такий страшний вовк, як його малюють», просто все дуже виснажливо. Але донечка знову закохана... дивно, правда? І хоча таксі було напівпорожнім, якимось чином для її доньки і студента з Вільямса не вистачило місця, і довелося їм їхати в окремій машині. Дивно... Хіба ви не помітили, як зашаріла донечка, коли вони приїхали на сім хвилин пізніше? Але вона завжди «виходила сухою із води».

Отак «королева балу» перетворилась на «кокетку», «кокетка» зробилась «спокусницею». У «королеви балу» було п'ять-шість візитерів за вечір. Якщо доню відвідувало двоє, і якимось чином, вони перетинались, той, хто не домовився про годину зустрічі, потрапляв у доволі незручну ситуацію. «Королеву» оточував гурт залицяльників у антрактах. А спробуй-но лишень знайти її у перерві між танцями!

– І що ми тут забули? – запитав він одного вечора дівчину із зеленими заколками у волоссі, коли вони сиділи в чиемусь лімузині, припаркованому біля заміського клубу в Луїсвіллі.

– Я не знаю, але у мене такий веселий настрій.

– Будьмо відверті одне з одним: ми ніколи не побачимось хоч ще раз. Я хотів поїхати з тобою, бо ти найгарніша дівчина тут. Тобі справді все одно: чи ти мене колись ще побачиш, чи ні?

– Так, але ж ти з усіма так поводишся? Чим же я це заслужила?

– Тож ти втомилась танцювати? І хочеш покурити, і все таке інше, про що говорила? Чи просто...

– Ой, давай ліпше заїдемо досередини, – перебила вона, – якщо ти прагнеш усе аналізувати. Може, не будемо про це?...

Коли камізельки ручного плетива ввійшли у моду, Еморі у пориві натхнення охрестив їх «пестливим сорочками». Назва ця мандрувала від узбережжя до узбережжя із вуст до вуст дамських спокусників і «популярних дівчат».

Ілюстрація

Еморі виповнилось вісімнадцять років, і він був зростом трошки нижчий шести футів, винятково вродливий, але якимось нестандартно. Обличчя його виглядало досить юним, лише проникливі зелені очі, облямовані темними довгими віями, руйнували цей образ невинності. Дивно – йому бракувало отого вабливого тваринного магнетизму, який так часто супроводжує і жіночу й чоловічу красу. В особистості його домінувала радше розумова складова, і він був не в змозі відкидати чи включати її, як кран із водою. Але ніхто і ніколи не забував його обличчя.

Ізабель

Вона зупинилась на сходовому прольоті. Так, мабуть, мали б почувати себе плавці перед стрибком з трамліна, чи примадонни у вечір прем'єри, або незграбні кремезні молодики в день вирішального турніру – всі ці почуття нуртували в ній. Вона мала б спуститися сходами під дріб барабанів чи під

рефрен з «Таїс» або «Кармен». Ще ніколи її так не хвилювала власна зовнішність, і ще ніколи вона не була така перейнята цим. Адже через шість місяців їй уже мало виповнитись шістнадцять.

– Ізабель! – гукнула її кузина Саллі з-за дверей убиральні.

– Я готова. – Вона відчула, як їй нервово зсудомило горло. – Я мала послати додому за іншою парою черевиків. За хвильку вийду.

Ізабель хотіла ще раз повернутись до убиральні, щоб востаннє окинути себе оком у дзеркалі. Але щось її стримало на місці і змусило глянути вниз з широких сходів клубу Мінегага. Сходи спокусливо звивались донизу, і вона вловила тільки, як промайнули дві пари чоловічих ніг в нижній залі. Однакові лаковані черевики ніяк не вказували осіб їхніх власників, але їй страшенно кортіло довідатись: може, одна з цих пар належить Еморі Блейну? Цей молодик, якого вона ще досі не зустріла (але який, проте, вже забрав у неї суттєву частину дня її приїзду). Дорогою додому, поміж шквалом запитань, коментарів, одкровень і всіляких перебільшень, Саллі ніби між іншим згадала:

– Ти ж пам'ятаєш Еморі Блейна? Знаєш, він шалено хоче з тобою зустрітись. Він затримується на день, але сьогодні прийде в клуб. Каже, він стільки про тебе чув і пам'ятає твої очі...

Он як... Це потішило Ізабель. Цей факт зрівнював їхні позиції (хоча вона й сама вміла вибудовувати свої романтичні відносини без попередньої реклами). Але її трепетне і солодке передчуття раптом обірвалось, і вона запитала:

– Що ти маєш на увазі? Що саме він про мене чув?

Саллі усміхнулась. Вона відчувала себе дресирувальником цирку своєї більш екзотичної кухні.

– Він знає, що ти... що тебе вважають красивою, і все таке... – вона зробила виразну паузу. – Я гадаю, він знає, що ти вже цілувалась.

У тій хвилині маленький кулачок Ізабель стиснувся під хутряним манто. Вона вже звикла, що її всюди супроводжує «відчайдушне» минуле, її завжди це обурювало,

але в незнайомому місті їй це навіть могло стати в нагоді. Чи була вона «легковажною»? То нехай перевірять...

Ізабель дивилась через вікно, як повільно падає сніг морозяного ранку. Тут було набагато холодніше, ніж у Балтиморі; вона вже про таке й забула; шибка дверей авта замерзла, вікна поцяткувались грудочками снігу в кутках. У її думках крутилось лише одне. Цікаво, чи він одягнеться так само, як отой хлопець, що спокійно крокує по людній бізнесовій вулиці в мокасінах і карнавальному костюмі? Це так по-західному! Та ні, навряд, він вчиться у Принстоні, зараз, здається, уже студент другого курсу, чи щось таке. Насправді вона слабко його пам'ятала. Десь у альбомі в неї ще збереглась давня світлина з окатим хлопчиком (мабуть, відтоді очі в нього стали ще виразніші). Одначе за останній місяць, відколи було сплановано гостини в Саллі, його образ доріс до масштабів достойної кандидатури. Підлітки – найбільш хитромудрі звідники, вони на ходу вигадують сценарії (чим і користалась Саллі, вміло граючи на запальному темпераменті Ізабель). Ізабель же була здатна переживати досить сильні, хоча й короткочасні емоції.

Вони під'їхали до розлогого білокам'яного будинку, який стояв оддалік засніженої дороги. Місіс Везербі тепло її прийняла, з усіх закутків з'явилися численні молодші кузини і кузинки і ввічливо привітались. Ізабель поводитися дуже тактовно. Коли вона хотіла, то могла прихилити до себе будь-кого, окрім старших дівчат і дорослих жінок. Усе, що вона робила, щоб справити враження, діялось абсолютно свідомо. Всі дівчатка, з якими вона відновила знайомство цього ранку, були вражені не лише її вродою, а й її репутацією.

Питання щодо Еморі Блейна все ще залишалось відкритим. Довкола його персони панувала атмосфера численних захоплених відгуків, здавалось, усі присутні дівчата вважали його неперевершеним залицяльником (утім, вони не надали жодної корисної інформації). Він обов'язково в неї закохається... Саллі розповсюдила цю інформацію між усіма колежанками. І зараз, лишень побачивши Ізабель, вони плодили цю чутку із суттєвим випередженням... Ізабель потай вирішила (із відчуття обов'язку перед Саллі), якщо буде необхідно, вона його зуміє закохати в себе. Навіть якщо сама сильно розчарується. Саллі малювала його блискучими фарбами: він вродливий, може бути дуже вишуканим, коли захоче, вміє триматися і в міру примхливий. Справді, здавалось, він утілював усі романтичні риси, які були такими бажаними у її віці й товаристві...

Усі враження і думки Ізабель були надзвичайно калейдоскопічними. Їй була притаманна своєрідна суміш світськості й артистичного темпераменту, який часом зустрічається в обидвох класах – серед світських дам і серед актрис. Свою освіченість (чи то пак досвід) вона почерпнула від залицяльників, які домагалися її прихильності; її такт був вродженим, а низка любовних інтриг обмежувалася кількома цілком пристойними телефонними розмовами. Її великі темно-карі очі променіли кокетством, воно проступало крізь її невідпорний тілесний магнетизм.

Отже, того вечора вона стояла згори сходів, чекаючи, поки привезуть нові черевики. Коли вона майже втратила терпіння, Саллі вийшла з вбиральні, випромінюючи бадьорість, як завжди, в гарному гуморі. І поки вони спускались сходами, ліхтарики в голові Ізабель освітлювали дві думки: «чи у мене сьогодні гарний колір обличчя?» і «цікаво, чи він добре танцює?».

Внизу, у великій клубній залі, її оточила зграйка дівчат, з якими вона познайомилась удень. Потім вона почула голос Саллі, яка по черзі називала імена (вона зловила себе на думці, що вітається із чорно-білими, незграбними і малознайомими фігурами). Десь промайнуло ім'я Блейн, але вона не змогла збагнути, де він. Це був дуже неловкий момент, коли всі юнаки вайлуватю юрмились там і тут, наштотуючись один на одного і врешті-решт залишаючись поряд із співрозмовниками, які цікавили їх найменше. Ізабель протиснулася разом із Фроггі Паркером до стільців біля сходів (колись вони разом бавились у «класики», тепер він був другокурсником із Гарварда). Ізабель згадала веселу історію з минулого – зараз це саме те, що потрібно. Те, як Ізабель могла використати якусь кумедну сценку для спілкування, було дивовижним. Спочатку вона захоплено розказала цю історію піднесеним контральто з краплею південного акценту; затим, пригадуючи кумедні моменти і усміхаючись своєю звабливою посмішкою, знову повернулася до початку, додаючи певних варіацій і розставляючи дотепні акценти – і все це у формі невимушеного діалогу. Фроггі був зачарований і зовсім не підозрював, що усе це – не для нього, а для двох зелених очей, що яскрили з-під ретельно пригладженого волосся. Отак Ізабель відкрила Еморі. Немов актриса, котра знає, яке враження справляє сплеск її природного, підвладного лише їй одній магнетизму на глядачів перших рядів, Ізабель зміряла поглядом свого візаві. Отже, у нього було золотисто-каштанове волосся (легке розчарування нагадало їй, що вона воліла би стрункого брюнета, як із реклами підв'язок)... Щодо решти – обличчя його вкривав ніжний рум'янець, профіль був, як у середньовічного лицаря. Увесь образ доповнював вишуканий костюм і шовкова гофрована манишка (які й досі так подобаються жінкам, але вже добряче набридли чоловікам).

Упродовж цих оглядин Еморі спокійно роззирався.

– Ви когось шукаєте? – запитала вона ніби мимохідь, невинно кліпаючи очима.

З-поміж метушні Саллі вже рушила до столика. Еморі протиснувся ближче до Ізабель і прошепотів:

– Знаєте, сьогодні я ваш кавалер за обідом. Нас уже попарували.

Ізабель аж подих перехопило – це було схоже на репліку кіногероя. І вона з досадою відчула, що вигідну роль забрали і віддали якомусь другорядному актору... Але вона не має права здавати своїх позицій ні на йоту! Між тим обідній стіл бринів сміхом. Поки всі розсідалися по місцях, Ізабель сиділа на чільному місці, і всі звернули на неї цікаві погляди. Вона насолоджувалася загальною увагою, навіть зашарілась, Фроггі Паркера настільки зачарував цей рум'янець, що він забув підсунути Саллі стілець (що його дуже збентежило). Еморі сидів з другого боку – самовпевнений і гоноровитий, вдивляючись у неї, але із відвертим захопленням. Вони з Фроггі заговорили майже одночасно:

– Я багато чув про вас відтоді, як ви ще носили кіски...

– Хіба ж не кумедно сьогодні вийшло...

Обидвое осіклися. Ізабель трохи кокетливо глянула на Еморі. Із виразу її обличчя можна було здогадатись, що вона скаже, але вона вирішила уточнити:

– Як? Від кого?

– Від усіх – ще відтоді, як ви поїхали...

Кінець ознакомительного фрагмента.

notes

Примечания

1

«Jim Jam» – редакційний журнал політичної сатири, який виходив щомісяця в Бісмарку (Північна Дакота, США). Редактором був Сем Кларк під псевдонімом Jim Jam Junior.

2

Генті Джордж Альфред (1832–1902) – англійський письменник і військовий кореспондент, автор популярних наприкінці XIX століття історичних пригодницьких оповідань.

3

«Череп і Кості» (англ. Skull & Bones) – найстаріше таємне товариство студентів Єльського університету. Вважалося, що членами товариства могли бути тільки представники вищої еліти, вихідці з найбагатших і найвпливовіших сімей США. Вони займали і займають найважливіші пости в політиці, ЗМІ, фінансовій, науковій та освітній сферах.

4

Клінч – розповсюджена техніка утримання супротивника в спортивних єдиноборствах.

5

Таркінгтон Ньютон Бут (1869–1946) – американський романіст і драматург, відомий за своїми романами «Чудові Емберсони» й «Еліс Адамс».

6

Джонсон Семюел (1709–1784) – англійський критик, лексикограф і поет епохи Просвітництва. Джеймс Босвелл (1740–1795) – шотландський письменник і мемуарист.

7

Глі (від англ. glee – веселощі, радість, пісня) – жанр популярної вокальної музики, поширений в Англії в другій половині XVIII і першій половині XIX століть.

Купить: https://telnovel.com/f-cdzheral-d_frens-s/po-toy-b-k-rayu

надано

Прочитайте цю книгу цілком, купивши повну легальну версію: [Купити](#)